

Хмельницький національний університет
 Факультет здоров'я, психології, фізичної культури та спорту
 Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА ДИПЛОМНА РОБОТА

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Рівень вищої освіти

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ
 ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Назва теми

Галузь знань – 05 Соціальні та поведінкові науки

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність – 053 Психологія

Шифр і назва спеціальності

Шифр _____

номер ІНП

Виконала: здобувачка 4 курсу, група ПП-19-1 _____ Інна ДЖЕНДЖИК

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник: доктор педагогічних наук, професор _____ Олена ГОМОНЮК

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Нормоконтролер

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

Зав. кафедри психології та педагогіки
 доктор психологічних наук, професор

Підпис

Євген ПОТАПЧУК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

_____ 20__ р.

Хмельницький, 2023

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної дипломної роботи «Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку»

Здобувач (ка) Інна Дженджик

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник Олена ГОМОНЮК

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Кваліфікаційна дипломна робота включає 110 сторінок, 3 таблиці, 10 рисунків, перелік джерел посилання складає 50 найменувань, 2 додатків.

Ключові слова: особливості; розвиток; пізнавальна сфера; діти дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

За результатами дослідження розроблено корекційно-розвивальну програму щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Одержані результати можуть бути використані в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Дипломник _____ Інна Дженджик

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Дата подання кваліфікаційної дипломної роботи до захисту _____
_____ 20__ р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	9
1.1 Характеристика фізичного і психічного розвитку дітей дошкільного віку.....	9
1.2 Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку.....	18
1.3 Методи і прийоми розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку.....	28
Висновки до першого розділу.....	41
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	43
2.1 Організація й проведення дослідження особливостей розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.....	43
2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	48
2.3 Розроблення і впровадження корекційно-розвивальної програми щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.....	55
Висновки до другого розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	77
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	80
ДОДАТКИ.....	85
ДОДАТОК А.....	85
ДОДАТОК Б.....	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В системі дошкільної освіти закладу дошкільної освіти належить важлива роль у підготовці дітей до подальшого якісного засвоєння знань, умінь та навичок на наступному етапі шкільного навчання. Саме тому в ньому мають бути створенні умови для повноцінного інтелектуального та духовного розвитку своїх вихованців.

Дошкільне дитинство – оптимальний час для розвитку пізнавальної сфери, що характеризується найвищим темпом розумового розвитку. Відомо, що пізнання починається зі сприймання, а повноцінний розвиток сенсорних здібностей, засвоєння сенсорних штампів і дії з ними зароджуються у період молодшого дошкільного дитинства.

Актуальність проблеми на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти вимагає пошуку найбільш ефективних засобів, форм та методів розвитку пізнавальної сфери та пізнавальних інтересів дошкільників. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» в розділі «Пізнавальний розвиток» розглядає динаміку розвитку пізнавальної активності й інтересу, як однієї з важливих форм цього особистісного утворення, упродовж дошкільного дитинства. Програма пропонує розгляд вікових можливостей кожного періоду дитини у сфері пізнавального розвитку.

Проблема розвитку пізнавальних інтересів дітей знайшла відображення і у державних документах про дошкільну освіту. Зокрема, новий Державний стандарт дошкільної освіти України визначає як складову змісту Базового компонента дошкільної освіти освітню лінію «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», акцентуючи увагу на необхідності формування в дітей уміння планувати свою пізнавальну діяльність, знаходити нове в знайомому та знайоме в новому, радіти зі своїх відкриттів, виявляти інтерес до дослідництва, експериментування з новим матеріалом.

Особливості пізнавальної сфери були предметом вивчення багатьох науковців у галузі загальної психології – І. Беха, Л. Виготського, Г. Костюка,

С.Максименка, Л. Рубінштейн та багатьох інших. В основі сучасних досліджень пізнавального інтересу лежать праці Л. Занкова, Д. Узнадзе та інших відомих психологів.

Розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку залежить від уміння педагога створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання дитини. Для цього необхідно забезпечити продуктивний зміст розвивального довкілля, системний підхід до організації розвитку пізнавальної сфери дітей на основі використання ефективних форм, засобів і методів нестандартного типу, врахування індивідуальності кожної дитини та надання їй права реалізації власної ініціативи. Саме це і обумовило вибір теми дослідження: «Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери у дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Дослідити проблему розвитку пізнавальної сфери дошкільників у науковій літературі.
2. Визначити та схарактеризувати особливості розвитку пізнавальної сфери у дітей дошкільного віку.
3. Дослідити сучасний стан розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників.
4. Розробити і впровадити корекційно-розвивальну програму щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження: ефективність формування та розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку підвищиться за умов систематичної роботи щодо урізноманітнення навчального матеріалу з метою розвитку у дітей активності у пізнанні.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети використано **комплекс методів наукового дослідження:**

1) теоретичні – аналіз, узагальнення психологічної, педагогічної, науково-методичної літератури для з'ясування сучасного стану досліджуваної проблеми; формулювання висновків;

2) емпіричні – діагностика для з'ясування стану сформованості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, експеримент;

3) статистична обробка даних для узагальнення та систематизації результатів дослідження, забезпечення переходу від якісних характеристик до їх кількісного (числового) виразу.

Експериментальна база дослідження. Для проведення емпіричного дослідження було залучено 25 дітей старшого дошкільного віку, які відвідують заклад дошкільної освіти «Веселка» Заслущенської сільської ради, Хмельницького району, Хмельницької області.

Практичне значення полягає у тому, що розроблено корекційно-розвивальну програму щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Апробація результатів дослідження. Про результати дослідження доповідалось на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців», що відбулася 27 квітня 2023 року.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, який налічує 50 найменувань, додатків. Повний обсяг роботи становить 108 сторінок, з яких основного тексту – 85 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Характеристика фізичного і психічного розвитку дітей дошкільного віку

Фізичне здоров'я є головною умовою духовного і морального здоров'я дитини. У період дитинства закладається фундамент здоров'я, формуються життєво необхідні рухові навички, вміння, розвиваються важливі фізичні якості, що свідчить про необхідність правильного фізичного виховання, яке має сприяти оздоровленню і повноцінному розвитку дитини.

Фізичний розвиток – процес зміни морфологічних і функціональних ознак організму, основою якого є біологічні процеси, зумовлені спадковими генетичними факторами, умовами зовнішнього середовища і вихованням. Показниками фізичного розвитку є:

- 1) антропометричні та біометричні дані: зріст, маса тіла, життєва ємкість легень, об'єм грудної клітки;
- 2) розвиток основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, метання, лазіння та ін.);
- 3) рівень фізичних якостей (швидкості, спритності, сили, витривалості, гнучкості);
- 4) рівень показників формування постави (вигинів хребта, відстані між кутами лопаток та ін.).

Ріст і розвиток дитини – не тотожні процеси: ріст – це збільшення розмірів тіла та окремих його частин, а розвиток – диференціювання тканин і органів. Дитина росте і розвивається нерівномірно.

В періоди сповільнення темпів росту інтенсивніше відбуваються процеси диференціювання тканин і формоутворення, а в періоди інтенсивного росту дещо сповільнюються темпи розвитку. Однак процеси розвитку і росту взаємопов'язані та неперервні. Їх черговість і послідовність значною мірою визначають вікові особливості дітей. Протягом першого року життя дитини процеси росту переважають над процесами диференціювання. Особливо важливим є період новонародженості (перші 2-2,5 місяці життя), коли організм пристосовується до позаутробних умов існування: встановлюються легеневе дихання, постійний кровообіг, самостійне травлення та інші життєво необхідні процеси. Від того, наскільки швидко відбудеться процес адаптації, залежить ступінь фізіологічної повноцінності та розвитку дитини в наступні періоди.

Протягом першого року життя довжина тіла дитини збільшується на 24,3-25,4 см, маса - на 6950-7300 г, протягом другого року вона виростає відповідно на 10-15 см і 2,5-3 кг. Далі темпи росту стабілізуються: щорічно маса тіла збільшується на 1,5-2 кг, а зріст на 4-5 см. У період раннього дитинства швидко розвиваються рухові можливості, координація, зростає м'язова сила. Диференціювання центральної і периферичної нервових систем зумовлює розвиток мовлення, емоцій тощо.

У дошкільному віці темпи росту знижуються і відбувається інтенсивний розвиток фізичної сили, спритності рухів. Параметри фізичного росту і розвитку дітей не є незмінними. За останні 20-30 років простежується явище акселерації – прискореного розвитку і збільшення антропометричних показників. Маса новонароджених дітей тепер на 100-133 г більша, а до підліткового віку діти стають на 15-20 см вищими, ніж їхні однолітки 100 років тому. Маса 6-річних дітей збільшилася за останні 75 років на 500 г, зріст – на 1,5 см, а однорічних дітей – відповідно на 1,5-2 кг і на 5 см.

На думку вчених, це спричинене різними факторами зовнішнього середовища, зокрема впливом сонячної радіації, електромагнітних коливань, урбанізацією, зміною харчування тощо. Іноді акселерацію пояснюють зміною генетичного коду людей унаслідок шлюбних зв'язків між представниками

різних рас і материків. Організм може існувати й успішно функціонувати лише тоді, коли перебуває у рівновазі з навколишнім середовищем, під впливом якого йому доводиться змінювати фізіологічні функції, тобто виявляти реактивність.

Реактивність організму – здатність організму змінювати фізіологічні функції під впливом зовнішнього середовища. У повсякденному житті реактивність організму виявляє себе через своєрідні захисні реакції, які протидіють шкідливим впливам навколишньої дійсності, допомагають йому якнайкраще пристосуватися до зовнішнього середовища. Дитина приходить у світ з певними вродженими задатками і можливостями, а її повноцінний фізичний і психічний розвиток потребує з перших днів життя виховного впливу, спрямованого на формування особистості в єдності фізичних і психічних проявів.

Інтенсивний ріст і розвиток організму дитини дошкільного віку та властива йому висока реактивність вимагають особливих професійних умінь і старань педагогів. Висока пластичність нервової системи дає змогу систематично впливати на організм дитини, розвивати вроджені задатки, створювати необхідні умови для розвитку нових якостей організму. Фізичний розвиток дитини пов'язаний також із режимом рухової активності, яка є біологічною потребою організму і може бути задоволена в процесі фізичного виховання.

Відомий французький лікар XVII ст. Тіссо стверджував, що рухи за своєю дією можуть замінити будь-які ліки, однак усі лікувальні засоби світу не спроможні замінити дії руху. В дошкільному віці рухова діяльність дитини є одним зі стимулів розвитку всіх функцій організму, вдосконалення резервних можливостей його фізіологічних систем.

Попри швидкий ріст і розвиток, органи і системи дитини дошкільного віку перебувають на стадії становлення і розвитку, а захисні сили організму є тим слабшими, чим менша дитина. Це вимагає постійної уваги до своєчасного розвитку кісткової системи і всього опорно-рухового апарату, формування

правильної постави, а також правильного розвитку нервової і серцево-судинної систем, органів дихання.

Отже, фізичне виховання сприяє повноцінному фізичному розвитку дитини, підвищенню рівня функціональних та адаптаційних можливостей організму. Стан здоров'я дитини є передумовою її успіху в будь-якій діяльності, адже повноцінний фізичний розвиток забезпечує загальну високу працездатність організму. Рухова діяльність сприяє розвитку системи аналізаторів, активізує роботу органів чуття, прискорює розвиток мовлення, допомагає формуванню розумових дій. Дитина вправляється у пізнанні навколишнього світу, у неї розвиваються просторові уявлення, розширюється кругозір.

Заняття фізичною культурою і спортом загартовують її волю, активізують емоційну сферу. Правильна організація фізичного виховання дітей сприяє пробудженню у них інтересу до рухової активності взагалі, а також до конкретних видів фізичних вправ. Розвиток інтересу до рухів відбувається на основі життєвої потреби дитини бути сильною, сміливою, спритною. Засвоюючи правила гігієни, дитина набуває навичок культури поведінки, а організація фізкультурних занять з яскравим інвентарем, іграшками, у відповідному одязі розвиває естетичні почуття.

Рухова діяльність у процесі фізичного виховання готує дитину до трудової діяльності. На фізкультурних заняттях, під час ранкової гімнастики виховується дисциплінованість, виробляється прагнення досягти успіху, наполегливість. Успішна рухова діяльність у колективі однолітків, позитивна оцінка зусиль дитини дорослими, самоаналіз якості виконання вправ, радість співучасті у рухливих іграх – усе це сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери.

Організму дитини дошкільного віку та властива йому висока реактивність вимагають особливих професійних умінь і старань педагогів. Висока пластичність нервової системи дає змогу систематично впливати на організм дитини, розвивати вроджені задатки, створювати необхідні умови для розвитку

нових якостей організму. Фізичний розвиток дитини пов'язаний також із режимом рухової активності, яка є біологічною потребою організму і може бути задоволена в процесі фізичного виховання.

Процеси виховання та навчання – природне та основне прагнення батьків та педагогів. Дорослі намагаються дати дітям найкраще, але критерієм слугує не внутрішня гармонія та цілісність дитини, а об'єм засвоєних знань. Основними показниками психологічного здоров'я особистості виступає всебічне прийняття самого себе, тобто створений позитивний образ «Я»; рефлексія – як один із засобів самопізнання; прагнення до самозміни, саморозвитку та самореалізації [5, 82].

Результати сучасних досліджень напряду свідчать про взаємозв'язок порушень психологічного здоров'я з успішністю дітей в навчанні. Виражене підвищення тривожності є одним з таких порушень психічного здоров'я, здатних призвести до зниження мимовільності уваги. Внутрішня напруга, прояв якої обумовлює підвищену рухову активність та захисну агресію може призвести до порушення дисципліни. Страхи призводять до перманентного напруження і, як результат, зниження працездатності, підвищення втомлюваності. Деструктивна агресія та соціальні страхи проявляються у дошкільників у вигляді труднощів під час публічних відповідей біля дошки, виступів та самого процесу спілкування. Демонстративна агресія провокує стереотипізацію поведінки, направленої на отримання негативної уваги. Саме тому важливим етапом в гармонійному розвитку особистості виступає психологічний розвиток дітей.

На думку психологів, особистість – це будь-яка дитина, яка володіє свідомістю [23, 23-39].

Проте є група науковців, які вважають, що особистістю потрібно називати людину, яка досягла лише певного рівня психічного розвитку.

На думку С. Ладивір, цей рівень характеризується тим, що в процесі самопізнання людина починає сприймати та переживати самого себе як єдине ціле, що відрізняє її від інших та виражається в понятті «Я», яке формується

лише в процесі спілкування з оточуючими людьми. Важливе значення для психологічного розвитку дитини виступає також спілкування з іншими дітьми. Сприятливі стосунки з однолітками розвивають у дитини відчуття спільності з ними, прив'язаність до групи. Якщо ж їх немає, то виникає стан напруженості та тривожності, які можуть призводити до виникнення почуття неповноцінності та пригніченості, або до агресивності. Це погано в обох випадках, так як може сприяти формуванню негативного ставлення до дітей, до школи, ворожості, прагненню до усамітнення [24, 3-6].

Психічний розвиток, становлення особистості пов'язане з формуванням самосвідомості – усвідомленням себе та ставленням до себе як до фізичної, духовної, суспільної особистості. Л. Артемова підкреслює, що до шести років дитина стає значно самостійною, більш незалежною від дорослих, розширюються та ускладнюються її стосунки з оточуючими [1, 6-7].

В дошкільний період також активно розвивається і самооцінка – важлива форма прояву самосвідомості. Самооцінка дошкільника в одному виді діяльності може відрізнитися від його самооцінки в інших.

В дослідженнях С. Ладивір вивчалось усвідомлення своїх умінь у дітей в різноманітних видах діяльності. Було встановлено, що діти п'яти років переоцінюють свої уміння; діти 5-6 років, оцінюючи свої уміння, рідко хвалять себе у відкритій формі; діти старшого дошкільного віку більш усвідомлено ставляться до своїх умінь: більшість з цих дітей у всіх видах діяльності правильно та адекватно оцінюють свої уміння [25, 25-39]. На основі самооцінки складається і рівень домагань – той рівень досягнень, який по силам дитині.

Успіхи дошкільників в пізнанні оточуючого світу дуже великі, хоча логічне мислення у них все ще сформоване. Цьому в певній мірі заважає їх егоцентризм, коли дитина вважає, що вона – цент всесвіту. Перешкоджає цьому і недостатньо розвинуте уміння зосереджуватися лише на якійсь одній стороні події, явища чи предмету. Окрім того, важливо зупинитися на наступних психологічних особливостях дітей дошкільного віку:

Егоцентризм. Як і діти від 1 до 3 років, дошкільники егоцентричні, вони все ще не розуміють, що інші люди можуть мати свої уявлення. Як правило в цьому віці діти не вміють поглянути на об'єкт з позиції іншої людини. Егоцентризм накладає відбиток і на спосіб мислення, і на характер спілкування дітей з іншими людьми. Дуже часто діти цього віку починають розповідати про якусь подію не з початку, а з середини, вважаючи, що оточуючі думають в даний момент теж саме.

Центрація. Вперше цей термін був застосований Піаже для визначення тенденції до зосередженості уваги на якійсь одній стороні події, явища або предмету. Якщо раніше діти могли сприймати лише цілісний об'єкт, то тепер в центрі уваги може опинитися його частина [29, 110-117].

Невміння зосереджуватися на змінах об'єкту. Дошкільники не здатні прослідкувати за тим, як змінюється об'єкт та як він переходить в інший стан. Вони добре фіксують в пам'яті лише стійкі ситуації, стани – вихідні та кінцеві, але їм складно прослідкувати за самим процесом перетворення.

Незворотність мислення, яке означає нездатність дітей подумки повертатися до вихідного пункту своїх роздумів. Науковці схиляються до думки, що такі поняття, як егоцентризм, центрація, перетворення та незворотність мислення взаємопов'язані. Рівень розумового розвитку дитини визначається наявністю або відсутністю у неї будь-якої із зазначених характеристик. По мірі дорослішання ці фактори слабшають, що дозволяє краще концентруватися на найпростіших перетвореннях [24, 3-6].

Дитина дошкільного віку дуже сприйнятлива та чуйна. Вона із цікавістю дивиться на світ та виражає готовність прийняти участь в будь-якій діяльності однолітків та дорослих. Разом з тим бажання дошкільників нестійкі. Їм швидко набридають заняття, якщо вони затягуються, набридають ті самі іграшки та ігри. Вони потребують зміни вражень та знань, тому що це забезпечує постійне розширення сфери пізнання та тренувань у вчинках та діях.

Також яскраво в дошкільному віці проявляються соціальні риси, які обумовлені з поступовим відділенням від батьків та розширенням свого кола

спілкування. Дитина знайомиться з нормами та правилами нового світу дорослих. Доволі активно цим питанням займається Р. Пшенична, яка вважає, що доросла людина виступає для дошкільника носієм суспільних функцій, свого роду орієнтуванням в системі стосунків [41, 226-229].

Не варто забувати, що для психологічного розвитку особистості дошкільника важливе місце займає гра, яка є провідною діяльністю в дошкільному дитинстві. В. Саржанська підкреслює, що гра відноситься до символіко-моделюючого типу діяльності, дає можливості орієнтації в зовнішньому світі. Дитина відтворює об'єкт в іншому, не натуральному матеріалі, в результаті чого в об'єкті виділяють такі сторони, які стають предметом спеціального розгляду, спеціального орієнтування [43, 236]. Можна виділити чотири рівні розвитку гри у дітей дошкільного віку:

1) Соціальні ролі визначаються виключно діями, окрім того це операції, які повторюються без передісторії та наступного розвитку. Вони ніяк не характеризують взаємостосунки.

2) Ролі визначені діями, але з врахуванням розділу функцій. Додаються маніпуляції з предметами. Логіка гри визначається послідовністю дій в реальному житті, їх кількість розширюється.

3) На даному рівні в грі з'являються особистісні стосунки. Відбувається створення цілісного образу, дитина вживається в роль. Нелогічні дії з боку одного з учасників супроводжуються протестом з боку іншого.

4) Раціональність правил виходить на перший план. Ролі суворо окреслені та всебічно характеризують взаємостосунки. Процес спілкування відтворюється в суворо логічній послідовності, з врахуванням всіх деталей. Функції персонажів гри взаємопов'язані.

Для більш об'ємного та об'єктивного уявлення щодо психологічних особливостей дітей дошкільного віку дослідниками (І. Мардарова, О. Запорожцем, Л. Ніколенко, В. Саржанська, Г. Смольнікова) було виділено такі три підгрупи:

Від трьох до чотирьох років. Щодо стану соціально-емоційної сфери можна відмітити підвищене прагнення до спілкування з дітьми та дорослими, що дозволяє формуватися навику спільної гри. Діти в цьому віці охоче йдуть на контакт, допомагають дорослим, діляться іграшками. Вони починають засвоювати гендерні ролі. Цей етап характеризується також засвоєнням сенсорних еталонів форми, кольору, розміру. Переважає наочно-образне мислення. Значно збільшуються мовленнєві можливості, дитина починає оперувати складними реченнями. Потреба в руховій активності надвисока. Швидкість, сила, гнучкість, координація, витривалість активно розвивається в даний віковий період. Через обмежені можливості концентрації уваги важливо чергувати різноманітну активну діяльність з відпочинком. Основні задачі даного етапу: задовольнити потреби дитини в руховій активності, розвинути ігрову діяльність, розширити знання про оточуючий світ, сформувати навички спілкування.

Від чотирьох до п'яти років діти починають оволодівати різноманітними способами взаємостосунків з людьми. Розширюється діапазон знань про взаємостосунки. Діти орієнтуються в специфіці поведінки з різними людьми. Особливу роль набувають сюжетно-рольові ігри, формується здатність дотримуватися правил. Проявляються навички узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Підсилення допитливості дозволяє педагогам дати велику кількість необхідної інформації, яка залишається в оперативній пам'яті дитини. В фізичному плані максимального рівня досягає координація та спритність, діти можуть утримувати рівновагу, рухи стають більш чіткими. Основними задачами цього періоду виступає укріплення психофізичного здоров'я дитини. Тому вкрай важливо підтримувати інтерес до ігрової діяльності, до здорового способу життя, до загальноприйнятих норм поведінки. Відбувається формування трудової діяльності.

Від п'яти до семи років. в цей період відбувається інтенсивний розвиток інтелектуальної, морально-вольової та емоційної сфер особистості. діти прагнуть пізнавати себе та інших, обирають власну лінію поведінки, оцінюють

свої вчинки. Проявляється схильність до практичного та розумового експериментування, узагальнення та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Мовлення стає більш грамотним, набуває інтонаційної забарвленості, збільшується словниковий запас. Потрібно всіляко заохочувати дитячу допитливість, творчість, сприяти передумовам до оволодіння навчальної діяльності.

На кожному з етапів розвитку дитини необхідно приділяти достатню кількість уваги її психологічним особливостям. Однак не варто забувати про індивідуальний підхід, так як кожна дитина індивідуальна та вищезазначені періоди можуть мати певні часові зміщення. Комплексне вивчення та розвиток психологічних особливостей дошкільників дозволить педагогам продуктивно впоратися з поставленими задачами виховання, а саме – забезпечити дошкільникам інтелектуальну, мотиваційну, вольову готовність до шкільного навчання.

1.2. Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку

Відомо, що пізнання – це процес відкриття дитиною прихованих зв'язків та відношень, це новий процес проникнення розуму в об'єктивну дійсність. Відповідно до підходу А. Лякішевої, джерелом розвитку та формування пізнавальної сфери є пізнавальна потреба. І процес задоволення цієї потреби здійснюється як пошук, спрямований на виявлення, відкриття невідомого та його засвоєння. Провідний педагог В. Сухомлинський та відомий дитячий психолог О. Запорожець вважають, що активність зникає, як тільки розв'язується проблема, тобто, на їх думку, розуміння завершує пізнавальну активність. Їхні опоненти категорично не згодні з цим поглядом, вважаючи, що саме з розуміння може починатися цикл активності.

У відповідності до досліджень Л. Лохвицькою, поняття пізнавальної сфери та допитливість можна розглядати як синоніми. На її думку, це бажання, прагнення до нової інформації про дійсність і власне про себе, потреба щось дослідити, з'ясувати, це також і діяльнісний стан індивіда. Це й пізнавальна потреба, і збуджувана нею пізнавальна сфера. Вона притаманна кожній дитині, але її міра та направленість у кожного своя [31, 8-10]. Але більшість науковців розмежовують ці поняття.

О. Лугіна розглядає допитливість через діялісне відношення індивіда до навколишнього світу. Дослідник наполягає на тому, що дана властивість є якісно відмінною від інтересів, тому що допитливість має більш загальний характер і не завжди пов'язана з певним об'єктом або видом діяльності. У відповідності до її поглядів, допитливість розглядається як поведінка та мотив учіння дошкільника, яка виступає чинником навчально-пізнавального процесу й потребує постійної активізації [32].

А. Лякішева вважає, що даний феномен у малюка проявляється через його пізнавальну сферу й передбачає її відношення предметів і явищ навколишньої дійсності, це своєрідне підґрунття процесу пізнання [33, 33-38].

Пізнавальна сфера, як відзначає Г. Тарасенко, – це особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чутливість дитини в пізнавальному процесі [46, 37].

Проблема розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку – одна з найактуальніших у дитячій психології, оскільки активність є неодмінною передумовою формування розумових якостей особистості, її самостійності та ініціативності.

В. Лозова вважає, що пізнавальна сфера дітей дошкільного віку передбачає:

- 1) здатність за власним бажанням здійснювати активне пізнання без допомоги або за допомогою дорослих;
- 2) повну або часткову усвідомленість мети пізнання;
- 3) використання набутого досвіду;

4) навичок оцінювання досягнутого власного результату, а також ровесників;

5) порівнювати отриманий продукт з початковою ціллю, здійснювати прогнозування діяльності;

6) навички внесення змін та доповнень у процес пізнання, здійснювати корекцію інтелектуальних дій;

7) прикладати вольових зусиль та долати труднощі у процесі досягнення мети;

8) здобувати результат, адекватний або наближений до поставленої мети та задоволення від інтелектуальної роботи [30, 24].

I. Товт зазначає, що джерелом пізнавального розвитку дитини є навколишній світ і соціальний досвід в їх нерозривній єдності. Дитина у процесі життєдіяльності засвоює соціальний досвід, набуває знань, умінь та навичок. Під час спілкування з дорослими, у процесі спеціально організованого навчання вона переходить від непізнаного до відомого, від незрозумілого до зрозумілого. Відтак дитячі уявлення, життєві поняття щодо предметів і явищ навколишнього світу збагачуються, набувають нових ознак і якісно змінюються [47]. Якісна характеристика процесу пізнавального розвитку, на її думку, насамперед виявляється у зародженні і формуванні пізнавальної активності, яка, у свою чергу, характеризується пізнавальною потребою.

У період дошкільного дитинства вона виділяє три рівні розвитку пізнавальної потреби, кожен з яких має певну мотивацію і засоби пізнання (форми пізнавальної діяльності). кожен з них стосується певного періоду, зокрема перший стосується зацікавленості чимось, що виникає на основі необхідності у нових знаннях, другий спрямований на встановлення відношень між предметами і явищами (власне допитливість), третій пов'язаний зі стійкою потребою у пошуку нових знань, інтересом. Залежно від запропонованої інформації та джерела її отримання формуються пізнавальні інтереси дитини і моральні установки, які за певних умов мотивують поведінку, цю думку констатує авторка. Тож, інтерес, зокрема пізнавальний є свого роду

індикатором активності у пізнання. Проблема інтересу дуже широко досліджувалася в, але, незважаючи на це, поняття «інтерес» не має однозначного тлумачення.

На розмаїття поглядів щодо психологічного феномену інтересу вказує О. Ковшар та зазначає, що одні психологи відносять це явище до процесу розуміння, деякі розкривають через уважність.

Таким чином, пізнавальна сфера особистості розглядається як діяльнісний стан людини у процесі пізнання навколишньої дійсності, її об'єктів і явищ. Вона спрямована на з'ясування незвіданого, причин виникнення певних явищ, взаємовідношення між предметами та характеризується проявами допитливості. Критеріями вказаної активності у процесі пізнання є виникнення інтересів. Дане явище розуміється як складне утворення особистості, які виникають у зв'язку з потребами взаємодії людини з навколишнім світом, його пізнанням. Інтерес – це усвідомлена, предметна потреба, що проявляється у діяльності і є показником пізнавальної активності людини.

Пізнавальну сферу розглядають як якісну характеристику пізнавальної діяльності, що є суттєвою для розуміння суті пізнавальної активності та для продуктивної організації педагогічної роботи у напрямі її формування.

Є. Рацкович підкреслював важливість розвитку допитливості. У цьому, на його думку, полягає суть виховання здібностей. Допитливість – це зростаюча, ніколи не згасаюча, а навпаки, та, що весь час посилюється, потреба знати і прагнення дізнатися, пояснити. У виникненні загадок і їх розшифруванні і полягає суть допитливості. Допитливість – це крихка і ніжна серцевина людини, її легко зламати, збудивши відразу до праці через її непосильність і одноманітність. Мова йде про працю мислителя: дитяча праця - це активне бачення світу, завдяки якому дитина стає діяльною частиною природи і разом з тим її володарем [39, 47]. Тож, видатний практик вважав, що пізнавальна активність – це розумова праця, пов'язана з напругою інтелектуальних сил дитини. Цьому необхідно учити дитину з раннього дитинства.

У сучасній українській педагогіці проблема вивчення названого явища у дітей 5-7 років займає також чільне місце. Зокрема І. Мардарова розглядає її динаміку в єдності з розвитком мовлення дитини [33, 49].

Т. Пісоцька, узагальнюючи власні здобутки у вивченні феномену, намагається розробити у подальших дослідженнях своєрідної моделі, у якій відображені основні етапи розвитку активності у пізнанні дітей 4-7 року життя. Вона вважає, що її основою, підґрунтям, є цілісна пізнавальна сфера дитини 4-7 років [40, 24].

Процес формування пізнавального розвитку дитини здійснюється безпосередньо під час навчання, де розвиваються такі пізнавальні психічні процеси як: сприймання, уява; пам'ять, мислення, увага, мовлення. Кожен віковий період вносить певні зміни у пізнавальний розвиток. З кожним роком в активності дошкільника відбуваються помітні зміни, перш за все іншим стає зміст активності.

У дітей дошкільного віку провідною пізнавальною функцією виступає сприйняття. Діти освоюють прийоми активного пізнання властивостей предметів: вимірювання, порівняння шляхом накладення, прикладання предметів один до одного тощо. Розвиток сприймання відбувається як процес оволодіння специфічним видом дій, які направлені на вирішення певного класу завдань. У розвитку перцептивних дій дитини дошкільного віку можна виділити наступні етапи:

1. Формування у дитини практичних дій з предметами. Такий розвиток відбувається під час гри-маніпуляції. Дитини не просто грає, а маніпулює предметами, в тому числі й іграшками, концентруючись на діях з ними. Поступово від таких дій-маніпуляцій діти переходять до ознайомлення з ними на основі зору та дотику. Далі відбувається перехід до систематичного ознайомлення з предметами, лічби з ними тільки в міру необхідності більш детального уявлення про ту чи іншу властивість. Зорове сприймання в дошкільному віці виступає одним із основних засобів безпосереднього пізнання предметів та явищ. Завдяки практичному досвіду у дитини не просто

створюється уявлення про навколишні предмети, але й відбувається формування операцій психічної діяльності. На їх основі дитина отримує можливість адекватно сприймати різноманітні властивості предметів.

2. На наступному етапі перцептивними діями виступають самі сенсорні процеси. Мова йде про те, що дитина починає адекватно сприймати предмети без посереднього контакту з ними. Дитина вже може обстежити предмет очима, відбувається перенесення зовнішніх практичних дій у внутрішній план. Дошкільник, обстежуючи предмет, виявляє його ознаки та сторони, які відповідають деяким вже відомим зразкам, які вже склалися в суспільстві. Під час сприймання дитина отримує свій власний досвід, засвоюючи при цьому суспільний.

3. Перцептивні дії стають значно прихованими та скороченими. Сприймання стає усвідомленим та цілеспрямованим, в ньому починають виокремлюватися довільні дії, такі як пошук, спостереження, розгляд. Сприймання може почати здаватися пасивним процесом, але як і раніше воно є активним, просто виконується у внутрішньому плані.

Суттєвий вплив на розвиток сприймання чинить мова. Це проявляється в тому, що дитина починає активно користуватися назвами якостей, ознак різних предметів, об'єктів і відносин між ними. Називаючи ті чи інші властивості предметів і явищ, дитина тим самим виокремлює для себе зазначені властивості. Називаючи предмети, вона виділяє їх від інших та краще розуміє їх.

Узагальнюючи результати розвитку сприймання у дітей дошкільного віку, можна виокремити наступні особливості:

- 1) вирішальна роль у сприйманні належить формі;
- 2) предмет сприймається за наступних умов: рухомий на нерухомий фон; під час дій з ними; під час позначення предметів словами;
- 3) колір акцентується за наступних умов: якщо він представляє собою характерну ознаку предмету; якщо він позначається словом під час сприймання

незнайомого предмету; якщо колір конкурує з незнайомою дітям абстрактною формою;

4) у сприйманні предметів значну роль відіграють включеність їх у час і простір;

5) сприймання розвивається завдяки зовнішній практичній діяльності і включає перехід від зовнішніх форм орієнтування до їх внутрішніх форм

Варто зупинитися на тому, що у дітей дошкільного віку збільшується стійкість уваги. Дитині стає доступною зосереджена діяльність протягом 15-20 хвилин.

Таким чином, увага дитини – це спрямованість та зосередженість психічної діяльності на певному об'єкті під час одночасного відключення від інших. Спрямованість пов'язана з переходом від одного завдання до іншого, а зосередженість – із заглибленістю в заняття. Напрямок та зосередженість тісно пов'язані між собою. Одне не може існувати без іншого. В той час, коли індивід направляє на щось свою увагу, то одночасно і зосереджується на цьому, і навпаки.

Увага приймає участь в організації всіх пізнавальних процесів, таких як відчуття, сприймання, мислення, являючись наскрізним психічним процесом та виконує наступні функції:

1. Відбір важливих подразників та ігнорування неіснуючих, побічних.
2. Утримання, збереження необхідної діяльності до тих пір, поки не буде досягнуто мети.
3. Регуляція та контроль протікання діяльності.

Фізіологічною основою уваги виступає загальна активація мозку, що пов'язано із діяльністю ретикулярної формації. У діяльності мозку виділяють кілька стадій або рівнів, які по-різному забезпечують увагу. Найважливішою основою уваги є досягнення певного функціонального стану мозку. Увага полягає у реакції орієнтування на якийсь стимул чи об'єкт. Для того, щоб подія була сприйнята, потрібно, щоб вона могла викликати орієнтовну реакцію, яка дозволить особистості налаштувати на нього свої органи почуттів. Тобто, увага

носить рефлекторний характер і виникає внаслідок особливого орієнтовного рефлексу.

Протягом дошкільного віку увага дітей розвивається в напрямку від мимовільної до довільної. В цьому віці увага дитини привертається новизною, інтенсивністю та іншими специфічними подразниками. Пізніше увага починає привертатися об'єктами, які пов'язані з яскравими та емоційними переживаннями та подразниками, які мають сигнальне значення внаслідок їх безпосереднього зв'язку з потребами дитини. З розвитком довільної уваги дошкільники можуть спрямовувати свою свідомість на певні предмети та явища, утримувати її протягом певного часу.

Якщо в ранньому дитинстві увага проявляється лише в мимовільній формі, то збільшення способів поведінки з віком поступово перетворює мимовільну увагу в довільну. Основний механізм цієї найважливішої трансформації – формування мовлення дитини, за допомогою якої плануються дії та здійснюється над ними контроль

В психології та педагогіці в якості основного засобу розвитку довільності уваги вважають спільне спілкування та діяльність дитини та дорослого, а також гру. Через ігрову діяльність відбувається становлення довільності поведінки в цілому, в тому числі уваги, як найважливішого так званого підсилювача мислення. У зв'язку з тим, що активність, спілкування та поведінка дошкільника далеко не повністю ще усвідомлена, довільність його уваги проявляється в недостатньо зрілій формі.

Вибірковість довільності уваги дошкільника є функцією його спонтанної ігрової діяльності, так як в грі він довільно спрямовує свою увагу на те, що йому необхідно для неї. Основні досягнення в процесі розвитку довільності уваги в дошкільному віці проявляються у вдосконаленні механізмів її вибірковості. Інші якості уваги розвинуті набагато слабше.

Загальною закономірністю розвитку уваги є збільшення стійкості уваги від молодшого дошкільного до старшого дошкільного віку. Середня тривалість продуктивної діяльності та середня тривалість відволікань від неї залежать від

віку дітей. На відміну від молодших дошкільників, старші діти не лише можуть більш тривалий час займатися малоцікавою для них роботою за вказівками дорослих, але й роблять менше відволікань від неї. Факторами стійкості уваги є: цікавість дитини до матеріалу, його закономірність та зрозумілість, зв'язок з потребами, комфортні або відволікаючі увагу умови, в яких діяльність виконується, психічний стан дошкільника, індивідуально-психологічні особливості особистості, такі як, наприклад, рівень розвитку вольових якостей та якостей темпераменту. Тож, факторами стійкості уваги молодших школярів виступають:

- інтерес до матеріалу;
- зв'язок матеріалу з потребами;
- знайомість та зрозумілість матеріалу;
- умови, в яких діяльність виконується;
- психічний стан дитини;
- індивідуально-психологічні особливості особистості дошкільника.

Якості темпераменту в багатьох випадках зумовлюють індивідуальні особливості якостей уваги дітей, що має протиріччя наявності загальних вікових закономірностей уваги в дошкільному віці.

До вікових особливостей уваги дошкільників належить швидке відволікання та труднощі зосередження на непривабливих об'єктах. У відволіканні уваги беруть участь різні механізми. Відволікання може бути результатом гальмування окремих ділянок мозку навколо вогнища оптимальної збудливості згідно із законом негативної індукції. Це характеризує мимовільне, пасивне відволікання від будь-яких подразників, які можуть навіть недостатньо усвідомлюватися, утворюючи певний фон.

Відсутність здібностей до тривалої та інтенсивної зосередженості дітей дошкільного віку – явище природне, також обумовлене особливостями їхньої нервової діяльності (незрілість механізмів гальмування, лобових часток та інших галузей мозку).

Таким чином, протягом дошкільного віку поступово розвиваються всі властивості уваги: збільшується обсяг уваги, зростає можливість розподілу уваги у зв'язку з автоматизацією багатьох дій дитини, увага стає більш стійкою, зростає її довільність.

Наступним пізнавальним процесом, на якому треба зупинити увагу, є пам'ять дітей. Дитина, при виконанні будь-яких дій вона здатна утримувати в пам'яті нескладну умову.

Дитина добре запам'ятовує все, що представляє для неї життєвий інтерес, викликає сильний емоційний відгук. Міцно засвоюється інформація, яку вона бачить і чує багато разів. Добре розвинена рухова пам'ять: краще запам'ятовується те, що було пов'язане з власним рухом.

За допомогою запам'ятовування дитина розповідає вивчений вірш, використовує у грі засвоєні правила, відтворює показані їй рухи. Іноді дошкільнику не вдається відтворити предмет, згадати вірш, але він легко впізнає їх при наступному сприйманні. У такому разі відсутнє відтворення матеріалу, однак наявне впізнавання, якому також передують запам'ятовування.

Пам'ять дитини дошкільного віку характеризується своєю мимовільністю. Мова йде про те, що дитина не ставить перед собою задачу чи мету щось запам'ятати. Запам'ятовування і пригадування відбуваються у діяльності та залежать від її характеру. Джерелом пам'яті дитини є інтерес. Вона легко і надовго запам'ятовує те, що її цікавить, приваблює своєю яскравістю, незвичністю, динамізмом, з чим вона активно діяла. Істотну роль при цьому відіграє слово: називання предметів сприяє кращому їх запам'ятовуванню. Залежить розвиток пам'яті також від характеру мовної діяльності, яка потребує запам'ятовування словесного матеріалу, а також ігрової діяльності.

Для того, щоб діти дошкільного віку краще зберегли у пам'яті будь-яку інформацію та матеріал, потрібно організувати їхню діяльність з ним, адже успішність мимовільного запам'ятовування тим краща, чим активніше дитина

діє з предметами, які їй необхідно запам'ятати, чим важливіші ці предмети у її діяльності.

Починає розвиватися образне мислення. Діти вже здатні використовувати прості схематичні зображення для вирішення нескладних завдань. Вони можуть будувати за схемою, вирішувати завдання з лабіринтами. Розвивається передбачення. Діти можуть сказати, що відбудеться в результаті взаємодії об'єктів, на основі їх просторового розташування.

На п'ятому році життя уява продовжує розвиватися. Формуються такі її особливості, як оригінальність і довільність. Діти можуть самостійно придумати невелику казку на задану тему.

Отже, головною умовою формування пізнавальних процесів є включеність дитини у пізнавальну діяльність

1.3. Методи і прийоми розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку

У світі, де перебуває дитина з народження, все складно, все швидко змінюється. Безумовно, дитині складно розібратися у всіх цих складнощах. Пізнання навколишнього світу відбувається постійно, тому що дитина виказує бажання «знати про все», відповіді на її запитання передбачають формування відповідної картини світу. Кожного дня дитина дізнається нового. Її зона актуального розвитку стає стійкою, а всі дії спрямовані на перехід до зони найближчого розвитку.

На думку психологів, у дошкільний період активно відбувається розвиток пізнавальної сфери, тобто мова йде про свідомі дії, які направлені на отримання певних знань та відомостей, які стосуються особливості об'єктів в реальному житті.

Останнім часом питанням розвитку пізнавальної сфери дошкільнят приділяється особлива увага. Проблема особливостей пізнавального розвитку, створення умов, що ефективно впливають на формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку, протягом багатьох років займає одне з провідних місць у педагогічних та психологічних дослідженнях.

Пізнавальні процеси – це система психічних функцій, що забезпечують відображення, пізнання суб'єктом явищ об'єктивного світу, тобто природного та соціального середовища. Завдяки пізнавальній сфері людина вивчає та осмислює інформацію, фіксує об'єктивний світ, змінюючи його у суб'єктивний образ. Пізнавальна сфера включає відчуття, сприйняття, увагу, уяву, пам'ять, мислення та мовлення.

У дітей старшого дошкільного віку пізнавальна сфера має свої основні особливості: увага дітей одночасно змінюється з багатьма різними характеристиками; розвиток пам'яті у дошкільному віці характеризується поступовим переходом від мимовільного до довільного запам'ятовування та пригадування; відбувається зміна уяви з репродуктивної до механічної, тобто перетворюється у творчу; наприкінці дошкільного віку у дітей розвивається словесно-логічне мислення, діти вміють оперувати словами і розуміти логіку міркувань.

Працюючи з дітьми старшого дошкільного віку необхідно враховувати їх психофізичні особливості, і навіть те, що без спеціальної цілеспрямованої допомоги педагогів та батьків розвиток пізнавальної відбувається важко.

Головною умовою розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку є доступна, цікава діяльність, відчуття успіху, емоційний комфорт, доброзичливе ставлення до дітей. Саме такі умови можна створити під час використання дидактичних ігор у всіх видах навчально-освітньої діяльності. Дидактична гра є багатослівним, складним, педагогічним явищем: вона є і ігровим методом навчання дітей дошкільного віку, і формою навчання дітей, і самостійною ігровою діяльністю та засобом всебічного виховання дитини. Гра – це потужний стимул та різнобічна, сильна мотивація у навчанні

дітей старшого дошкільного віку. У дитячому віці провідною діяльністю є ігрова, тож і весь психічний розвиток дітей також проходить через гру, через дії з предметами, в тому числі і з іграшками. Іграшка для дитини – це інструмент пізнання світу і водночас істотна частина цього світу, а гра – спосіб його пізнання. Маніпулюючи доступними йому предметами (іграшками), малюк пізнає світ, мислить, розвивається. І від того, що саме буде йому запропоновано для цих самих маніпуляцій, залежить, як і в якому напрямку буде розвиватися його мислення.

Методи і прийоми формування пізнавальної сфери широко застосовуються на заняттях, особливо при організації групової роботи. Наприклад, тематичні заняття: «Ходить осінь по городу», «Добрі справи», «Чаклунство, що допомагає» тощо. Цікаво проходять заняття, де діти проводять невеличкі експерименти, це «Повітря, я тебе не бачу», «Сніжинка на долоні» тощо. Наприклад, ставилася проблема: зліпити фігурку з мокрого та сухого піску. Діти міркували, який пісок ліпиться та чому. Розглядаючи пісок через лупу, виявляли, що він складається з дрібних кристаликів-піщинок, цим пояснюється властивість сухого піску, тобто його сипкість. В освітньому процесі вихованці виконують різні види діяльності, де реалізуються, зокрема сприйняття, уява, мислення пам'ять та таке інше. Досліди, які проводять діти, стають чудовим набуттям досвіду. Отже, з урахуванням знань актуальних теорій пізнавальної сфери, завданням педагога є сформулювати конкретний пізнавальний досвід здобувача дошкільної освіти.

Практично в іграх у дитини задіяні всі аналізатори, це надає можливість розвивати як мислення, так і пов'язане з ним мовлення. Здатність до роздумів сприяє встановленню причинно-наслідкових зв'язків, розвиткові умінь планувати свої дії, ставити мету досягнення кінцевого результату, формуванню прогностичних умінь тощо.

На сучасному етапі при збагаченні знань про сам процес пізнання на різних вікових щаблях пізнавальної сфери дошкільників повинна оцінюватися з точки зору сучасних позицій. Мова йде не про зниження ролі дорослого, а

поштовх дитини на кожному етапі її розвитку до збагачення способів пізнання, а саме через мотивацію. У такому випадку прийняті в дошкільному вихованні способи навчання мають суттєво змінитися. Особливе значення надається індивідуальній і колективній, невеликими групами, пізнавальній сфері дітей. Дорослий лише проявляє зацікавленість процесом, під час якого і передаються ті чи інші засоби пізнання. Саме тут дуже важливо не упустити мотиваційні аспекти, формувати готовність до пізнання, а не лише озброїти засобами.

Одним із сучасних напрямків розвитку пізнавальної сфери є інтерактивні технології, які являють собою сукупність методів і прийомів, направлених на всебічний розвиток особистості. Поєднання інтерактивних технологій з інформаційно-комунікаційними технологіями, пошуково-дослідницькою діяльністю в дошкільній, художнім словом дає можливість інтегрувати освітній процес дошкільників.

У дітей дошкільного віку рівень пізнавальної сфери різний, оскільки є характерною особливістю кожної дитини. Але саме в дошкільному віці закладається той фундамент, який займає визначне місце у структурі цілісної особистості. Цей фундамент і є основою для формування психічних властивостей та здібностей для переходу на наступний віковий етап. Дошкільне дитинство – це оптимальний період для розвитку пізнавальної сфери людини.

Для повноцінного розвитку пізнавальної сфери дошкільників важливо створити освітнє середовище, яке є динамічною системою умов, що утворює контекст діяльності особистості як суб'єкта і впливає на формування культурних цінностей та смислів. Таке середовище є активним суб'єктом дійсності, носієм певних інформаційних та культурних смислів, що впливають на людину, яка діє в цих умовах і в свою чергу не може чинити зворотного впливу на саме середовище. Основу освітнього середовища в закладі дошкільної освіти утворює предметно-просторовий компонент, який задає зміст та потенційні напрями розвитку. Середовищем для пізнання є і природа, тому об'єкти природи, що спостерігаються під час екскурсій у природу, прогулянок, стають також джерелом виникнення пізнавального інтересу.

Одним із сучасних напрямків розвитку пізнавальної сфери дошкільників є використання інтерактивних технологій, які являють собою сукупність методів і прийомів, направлених на всебічний розвиток особистості. Метою інтерактивного навчання є створення педагогом умов навчання, за яких дитина сама буде відкривати, здобувати й конструювати знання, уміння, цінності та власну компетентність у різних сферах життя. Саме це є принциповою відмінністю цілей інтерактивного навчання від цілей традиційної системи освіти.

Інтерактивні методи підпорядковані певній системі принципів, які забезпечують їхню ефективність. Під час освітньої діяльності, дотримуючись принципу активності, кожна дитина має змогу відповісти та бути почутою, кожна відповідь враховується. Для цього нами використовувалися такі інтерактивні методи, як «Мозковий штурм», «Мікрофон», «Ланцюжок», «Комплімент». Принцип зворотного зв'язку розглядає заохочення до обговорення висловлених аргументів та заперечень. Цей принцип можна ще назвати рефлексією, який дає змогу отримати від дітей якнайбільше інформації. У роботі з дітьми рефлексія використовується як підсумок засвоєної інформації. Методи «Оцінка», вправи «Кошик», «Віночок», «Піраміда позитивних почуттів», «Павутинка» направлені проаналізувати рівень засвоєних знань дітьми. Для отримання окремої незалежної відповіді, можна використати фішки «Кошик», «Павутинка». Рефлексію не обов'язково проводити в кінці заняття: доречним цей метод буде і на початку, і в середині заняття («Мікрофон», «Інтерв'ю», «Незакінчене речення»). Принцип експериментування лежить в основі методу багатоканальної діяльності, що дає можливість отримати цілісний погляд на предмет обстеження. Включення всіх видів аналізаторів забезпечує розвиток сприйняття та пізнавального інтересу як етапу розвитку пізнавальної активності.

Відомі дітям ігри «Відгадай на смак», «Чарівний мішечок», «Реклама», «Що ти чуєш?» збагачують уявлення дітей про предмет (об'єкт) та шляхи встановлення міжпредметних зв'язків. Водночас багатоканальний метод

використовується для обстеження як об'єктів живої, так і неживої природи. Принцип довіри розвінчав стереотип стосунків педагога і вихованців. Заохочення, похвала, посмішка, емоційний стан активізують пізнавальну сферу дошкільників. Такий зміст має і принцип рівності поглядів. Методи «Діалог», «Коло ідей», «Займи позицію» направлені на можливість кожної дитини висловлювати думку нарівні з іншими.

За послідовністю використання інтерактивні методи є вступні, які налаштовують дітей на пізнання та створюють доброзичливу атмосферу на занятті («Продовж речення» метод «Мікрофон»). Основні методи («Робота в парах», «Коло ідей») сприяють засвоєнню нових знань, формують уміння і навички, емоційно-ціннісні орієнтації ставлення дітей до діяльності. Завершальні дають змогу в цікавій формі зробити підсумок заняття («Ковдра ідей», «Павутинка», «Кошик»). Допоміжні нами використовувалися у випадку втоми чи збудження («Посміхнись сонечку», «Уяви свою мрію»).

Інтерактивні методи є активними методами навчання, так як розкривають творчий потенціал кожної дитини, формують навички роботи в парах, в малих групах, розвивають комунікативні навички. Використовуючи інтерактивні методи, педагог ставить собі за мету такі завдання:

- 1) розвивати комунікативні навички; створювати комфортні умови та сприятливе середовище для всіх учасників освітнього процесу;
- 2) формувати навички роботи в команді, в парах, в малих групах та вміння висловлювати свої думки; викликати пізнавальний інтерес до навчання та внутрішню мотивацію;
- 3) розкривати творчий потенціал дітей.

Проблема розвитку пізнавальної сфери дітей знайшла відображення у державних документах про дошкільну освіту. Зокрема, новий Державний стандарт дошкільної освіти України визначає як складову змісту Базового компонента дошкільної освіти освітню лінію «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі», акцентуючи увагу на необхідності формування в дітей уміння планувати свої дії, знаходити нове в знайомому та знайоме в

новому, радіти зі своїх відкриттів, виявляти інтерес до дослідництва, експериментування з новим матеріалом. Саме тому увагу варто також приділити пошуково-дослідницькій діяльності.

Особливість пошуково-дослідницької діяльності полягають в тому, що вона здійснюється засобами, які дитина пізнає теоретично, а також уміннями й навичками, набутими практично. Цей вид дуже вдало поєднує чутливість і діяльність, що в повному обсязі відповідає особливостям мислення дошкільника. Дитина самостійно знаходить відповіді на запитання, що виникають, домагається очевидних результатів, перевіряє свої знання та можливості. У процесі пошуково-дослідницької діяльності активізуються всі сфери особистості.

Зважаючи на необхідність урізноманітнення форм життєдіяльності як характерної ознаки педагогічного процесу дошкільного навчального закладу на сучасному етапі, ми поставили за мету висвітлити особливості застосування системного підходу до організації пошуково-дослідницької діяльності. Уважаємо за доцільне організувати й проводити її в три етапи:

I етап – підготовчий,

II етап – власне пошуково-дослідницька діяльність,

III етап – інтерпретація результатів на інші види діяльності у видозмінених умовах.

Важливим чинником стимулювання та розвитку пізнавальної сфери є створення розвивального середовища.

У дослідженнях Л. Артемової, М. Подд'якова та інших наголошується, що навколишнє середовище має відповідати структурі пізнавальної сфери дитини. Діяльність дітей дошкільного віку постійно змінюється, тому розвивальне середовище є джерелом її збагачення, зокрема, змісту, форм організації тощо. Саме в такому середовищі здійснюється розвиток інтересів дитини, орієнтований на зовнішні об'єкти, усвідомлення нею свого «Я», своїх потреб, можливостей їх самореалізації завдяки педагогічно оптимальному конструюванню навчального процесу педагогом.

Дошкільників завжди приваблюють об'єкти та явища природи. Тому на першому етапі важливо, перш за все, дібрати цікавий матеріал, доступний для дитячого сприймання та експериментування. Поряд з природними об'єктами, що знаходяться в умовах свого існування і задовольняють пізнавальні інтереси дітей, доцільно спеціально створювати матеріальне середовище, яке б стимулювало дитячу допитливість.

У кожній групі дитячого садка слід обладнати свою міні-лабораторію, своєрідний дослідницький центр. В ній можуть зберігатися різноманітні матеріали й обладнання. Наприклад, лабораторний посуд, лупа, зразки піску, глини, камінців, ґрунту, зерна різних культур, пісочний годинник, мікроскоп, ваги, магнітики тощо. У лабораторіях необхідно створити атмосферу цікавості й таємничості, щоб у дітей не зникло бажання шукати відповідь на питання. Це створить передумови для ефективної організації пошуково-дослідницької діяльності.

У той же час дітей необхідно готувати до пошукової діяльності. Педагогу потрібно врахувати те, що знання як результат самостійного «відкриття» дитини формуються на попередньо засвоєних знаннях. Лише за цієї умови задовольняється природна допитливість дитини.

При переході до другого етапу важливо, щоб діяла система роботи з проведення дитячого експериментування, яка б ґрунтувалася на застосуванні різної тактики взаємодії вихователя та дитини. Зважаючи на те, що становлення пізнавальної активності відбувається по-різному на різних вікових етапах (у молодшому віці дитина звертається із запитання «чому?» до дорослого, а старший дошкільник це запитання ставить собі), то й характер взаємодії дорослого з вихованцями різного віку теж має бути різним. При цьому дорослий має спрямувати пізнавальну активність на конкретні предмети та явища.

Нескладні досліди проводяться під час занять, екскурсій, прогулянок, цільових прогулянок в природу, під час праці в куточку лісу, саду, городу з метою закріплення, систематизації та узагальнення знань дітей. Власне

дослідницьку діяльність слід починати з аналізу природного явища в зв'язку з тими питаннями, які виникають у дітей. Адже, на думку В. Сухомлинського, важливо, щоб кожна з названих тем несла дитині безліч відкриттів, зроблених нею самостійно, щоб дитина заглибилась подумки в якусь деталь, зосередила на ній усю свою увагу, забула про все інше. У результаті формується пізнавальне завдання, як правило проблемне, висуваються припущення. Воно потребує встановлення причин, зв'язків та відношень між явищами природи. На основі висунутої гіпотези здійснюються пошуково-дослідницькі дії дітей.

Уже сама тематика пошуково-дослідницької діяльності, наприклад: «Промені сонця грають у краплині роси», «Подорож краплі води», «Для чого квітам сонце», «Куди ховаються від негоди метелики», «Чарівна пір'їнка», «Відломлена гілочка», «Як подорожує дощовий черв'як» повинна викликати інтерес у дітей і налаштовувати на цікаві дослідження.

Працюючи з дітьми на ділянці дошкільного закладу, можна використовувати найрізноманітніші дослід з рослинами: «Коли проросла насінинка», «Чим корисна бузина», «Хто риє тунелі дощовому черв'яку», «Як реагують рослини на світло», «Чи п'ють рослини воду» тощо. Працюючи біля акваріума, можна провести дослід з рибками: «Як дихають рибки», «Що рятує личинку волохокрильця від ворогів».

Особливий вплив на формування пізнавальних процесів в дошкільників має використання ігрових форм проведення дослідів за участі різних героїв: Світлячка, тітоньки Природи, дядька Вітра, Капітошки, Чарівника-невидимки, Сороки-білобоки, Чарівного царя підземелля.

Цікавим і корисним методом, що використовується в процесі такої роботи, є художнє слово, а саме: читання художньої літератури, розповідання казок, легенд, прислів'їв, які збуджуватимуть пізнавальні процеси дитини, сприятимуть розвитку їх допитливості; загадування загадок, використання ігрових прийомів – отримання листів-скарг від мешканців саду, лісу, городу. Читаючи їх, діти замислюються над тим, як допомогти живій істоті, як потрібно берегти й охороняти природу, щоб зберегти її в цілому.

Заключним етапом є формулювання висновків на основі аналізу отриманих результатів. Не слід поспішати робити висновки. Необхідно уважно всіх вислухати, якщо діти роблять неправильні або не досить чіткі висновки, допомогти усвідомити протиріччя, що виникли. Важливо, щоб кожне помилкове припущення було відхилене, щоб дошкільники були підведені до правильного розуміння суті того чи іншого явища. Усі висновки дослідів доцільно заносити в щоденник спостережень та експериментувань. Ведуться вони в довільній формі в малюнках, схематичних зображеннях, за допомогою підібраних картинок, виготовлених аплікацій.

Важливо подбати про вибір методів та прийомів, які б забезпечували інтерпретацію отриманих дітьми знань в інших формах життєдіяльності. З цією метою дітям можна пропонувати виконання словесних завдань: складання казок, віршів, загадок, приказок; розв'язування ребусів, кросвордів, мовних логічних завдань, соціально-моральних задач, виготовлення «екологічних знаків», які б регламентували поведінку в природі. Маючи в груповій кімнаті навіть мінімальну кількість об'єктів, педагог цілком спроможний створити атмосферу зацікавленості серед дошкільнят, активізувати їх пізнавальні процеси, викликати бажання опікуватися найменшою рослиною чи тваринкою.

Структура та зміст дошкільних освітніх програм нового покоління будується на тенденції безперервної освіти, що підкреслює необхідність підготовки до школи дітей старшого дошкільного віку. Комплексний підхід до проблеми об'єднує психолого-педагогічні, соціальні та освітні технології. Які об'єднують формування всіх компонентів готовності до школи.

Психічний розвиток – та процес, який має свої стадії, які мають накопичувальний характер. Це значить, що перехід на більш високу ступінь розвитку можливий лише тоді, коли на попередній стадії сформовані необхідні для цього передумови – вікові новоутворення.

Педагоги та батьки мають прикласти максимум зусиль для того, щоб зробити дошкільне навчання не лише ефективним, але і корисним, приємним

для самих дітей. В цьому сенсі проблема формування пізнавальних процесів дошкільників набуває важливе значення, адже з її вирішенням пов'язано визначення цілей та принципів організації навчання та виховання в дошкільних організаціях. Головною умовою повноцінного розвитку пізнавальних процесів в дошкільному віці є цілеспрямоване та усвідомлене керівництво з боку дорослих – педагогів та батьків. Для вирішення зазначеного питання робота має організовуватися за трьома напрямками:

1) Інформаційно-просвітницька діяльність (семінари, практикуми щодо розвитку та формування пізнавальної сфери).

2) Методична діяльність (застосування методів та прийомів, які сприятимуть формуванню пізнавальної сфери).

3) Практична діяльність (за можливості – екскурсії до школи, знайомство з майбутніми вчителями).

Як показує практика, формування пізнавальної сфери неможливе без активної участі педагогів та батьків, а для цього їм необхідні певні знання про особливості дітей дошкільного віку, способах формування пізнавальних процесів та можливих труднощах на початку шкільного навчання.

Для того, щоб відповісти на часті питання від батьків, допомогти їм правильно організувати діяльність дошкільників, можна організувати систему заходів у вигляді групових та індивідуальних консультацій, круглих столів, батьківських зборів, практикумів, тренінгових занять, які будуть направлені на те, щоб підвищити рівень знань батьків про пізнавальну сферу дітей, також можна розмістити інформацію в «Батьківському куточку» або виготовити інформаційний стенд.

До задач щодо формування пізнавальної сфери дошкільників можна віднести [20]:

- 1) діагностика пізнавальних процесів;
- 2) формування у дошкільників досвіду навчальної діяльності;
- 3) формування знань та навичок для засвоєння програмового матеріалу;

4) виховання допитливості, мимовільності уваги та потреби в самостійному пошуку рішень;

5) формування мотивів навчання та позитивного ставлення отриманні нової інформації;

6) підтримка природньої потреби дітей в спілкуванні;

7) формування математичних уявлень та грамотності;

8) розвиток мовленнєвих навичок;

9) підвищення здатності до соціальної адаптації;

10) розвиток функції письма, графічних навичок.

В будь-якому випадку для вирішення цих задач необхідно застосовувати такі методи, форми та засоби роботи, як конструювання, бесіди, читання розповідей чи перегляд мультфільмів на різну тематику, розгляд ілюстрацій, бесіди за ними, пальчикові гімнастики, ліпка з глини, малювання, сюжетно-рольові ігри тощо.

В цілому під час організації процесу формування та розвитку пізнавальної сфери важливо використовувати для цих цілей не лише заняття, а застосовувати різноманітні види ігор. Гра важлива для дітей будь-якого віку, але особливо для дошкільного через те, що є провідним видом діяльності. І саме в процесі гри у дошкільників формуються особистісні утворення. Необхідні для подальшого шкільного навчання.

Саме в грі дитина навчається повноцінному спілкуванню з однолітками, підкоренню своїх імпульсивних бажань ігровим правилам, в повній мірі розвиває всі психічні процеси (сприймання, мислення, мовлення, уяву, увагу, пам'ять), розширює свої пізнавальні інтереси, формує перші моральні почуття. В ігровій діяльності зароджуються нові мотиви та потреби. Гра впливає на розумовий розвиток дошкільників. Гра стимулює розвиток образного мислення. Завдяки тому, що в грі дитина бере собі різні соціальні ролі, у неї розвивається найважливіша мисленнєва здібність – бачити ігровий предмет з різних боків, ставати на різні точки зору, представляти інший погляд, який відрізняється від особистісного.

Гра розвиває мовлення, адже ігрова ситуація вимагає від кожного учасника певного рівня розвитку мовленнєвого спілкування. Якщо дитина нездатна зрозуміло висловити свої побажання відносно ходу гри, якщо вона не здатна розуміти словникові інструкції від партнерів по грі, то вона буде тяготити однолітків. Необхідність домовлятися з однолітками стимулює розвиток зв'язного мовлення. Ігрова діяльність впливає на формування мимовільності поведінки та всіх психічних процесів. В умовах гри діти краще зосереджуються та більше запам'ятовують, ніж за прямим завданням від дорослого. Свідома мета (зосередженість уваги, запам'ятовування та пригадування) виділяється для дитини раніше всього та краще всього в грі.

Сюжетно-рольова гра – найбільш складний вид діяльності, який дитина засвоює протягом всього дошкільного дитинства. Рольова гра має вирішальне значення для розвитку уяви. Ігрові дії відбуваються в уявній ситуації, реальні предмети використовуються в якості інших, уявних, дитина бере на себе ролі уявних персонажів. Така практика дії в уявному просторі сприяє тому, що діти набувають здатності до творчої уяви.

Спілкування дошкільника з однолітками розгортається головним чином в процесі спільної гри. Граючи разом, діти починають враховувати бажання та дії один одного, відстоювати свою точку зору, будувати та реалізовувати спільні плани. Тому гра має великий вплив на розвиток спілкування дітей в цей період. Роль ігрової діяльності в розвитку та вихованні дитини величезна. Вона є ефективним засобом формування особистості старшого дошкільника, його морально-вольових якостей, в грі реалізуються потреби впливу на світ. Вона викликає істотні зміни в психіці старшого дошкільника, оскільки в дошкільному віці саме гра створює зону найближчого розвитку. Вичерпавши свої можливості щодо створення зон найближчого розвитку, гра як провідна діяльність поступається навчанню. Але це відбувається лише в тому випадку, якщо в грі виникли передумови майбутніх новоутворень молодшого шкільного віку.

Методика роботи з дітьми має будуватися в напрямі особистісно-орієнтованої взаємодії з дитиною, робиться акцент на самостійне експериментування та пошукову активність дітей. Ігрові заняття мають будуватися таким чином, щоб протягом всього періоду у старших дошкільників зберігався стійкий інтерес.

Отже, розвиток пізнавальної сфери у дітей залежить від уміння вихователя створити дидактичні й організаційні умови в процесі навчання. Для цього треба забезпечити продуктивний зміст розвивального довкілля, системний підхід до організації активної пізнавальної діяльності дітей на основі використання ефективних форм, засобів і методів нестандартного типу для розвитку і стимулювання пізнавальних інтересів, урахування індивідуальності кожного вихованця та надання йому права реалізації власної ініціативи.

Висновки до першого розділу

Пізнавальна сфера складається з наступним складових: відчуття, сприйняття, уява, увага, пам'ять, мислення, мовлення.

У сучасних науковців пізнавальна сфера дошкільників розглядається в контексті вивчення розумового розвитку дитини, розвитку її пізнавальних інтересів та здібностей. Ведеться розробка проблеми пізнавальної сфери дошкільників, пошук шляхів формування пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Виділяють три рівні сформованості пізнавальної сфери дошкільника: на першому рівні інтерес дошкільників проявляється до зовнішніх властивостей предмету і визначається самим предметом; на другому – рівень інтересу проявляється до функціональних якостей предмету і регуляція пошуку визначається за допомогою дорослого; на третьому рівні – інтерес і активність викликають приховані внутрішні властивості предмету.

Навчальна діяльність – особлива форма учіння, що характеризується спрямованістю на досвід, цілеспрямованою організацією дорослим, що має структуру, а її пізнавальна, навчальна спрямованість передбачає використання у якості чинника розвитку особистості, як фактор формування пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. За рахунок змісту та використання специфічних методів, способів організації взаємодії між вихователем і вихованцями.

Оптимальною є така організація діяльності дошкільників, за якої вони можуть розв'язувати поставлені завдання різними способами, кожен із яких є правильним і заслуговує схвалення. За таких умов дитина має сама обрати спосіб розв'язування й оцінити зроблене як вдале або ні. Оскільки така ситуація для дітей, не впевнених у собі, незвична або навіть небажана, тривожна, дорослим слід підбадьорити дитину, висловити впевненість у її можливостях, підтримати її старання, підкреслити, що вона може обрати найзручніший, найцікавіший для себе спосіб. Зробити це дошкільникові нелегко, бо доведеться звільнитися від звички чекати вказівок дорослого, від страху перед помилкою.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Організація й проведення дослідження особливостей розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури показав, що перед вступом до школи дитина старшого дошкільного віку має не просто вміти читати, рахувати або писати. Вона має бути готова всього цього навчитись. А отже, старший дошкільник повинен достатній та високий рівень пізнавальної сфери.

Для проведення емпіричного дослідження було залучено 25 дітей старшого дошкільного віку, які відвідують заклад дошкільної освіти «Веселка» Заслужненської сільської ради, Хмельницького району, Хмельницької області.

Метою констатувального етапу дослідження було вивчити особливості розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, а саме вивчити рівень пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери. Відповідно до мети було визначено наступні задачі:

- 1) добрати методики для діагностики особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників;
- 2) провести діагностичне обстеження для того, щоб визначити рівень розвитку пізнавальної сфери;
- 3) провести обробку отриманих результатів та зробити висновки.

Для реалізації поставлених задач було підібрано наступні методики для діагностики дітей:

- 1) Методика «Запам'ятай малюнки».
- 2) Методика «Знайди та викресли».

3) Методика «Четвертий зайвий».

4) Методика «Керна-Йерасика» (додаток А).

Під час проведення діагностики враховувалися індивідуальні можливості кожної дитини, а також було застосовано особистісно-орієнтаційний підхід, тобто враховувалися особливості розвитку на даному віковому етапі кожної дитини.

1. Методика «Запам'ятай малюнки» призначена для визначення об'єму короткотривалої зорової пам'яті. В якості стимулів дитина отримує картинки та отримує інструкцію. Дорослий говорить їй про те, що вона має уважно роздивитися фігури та спробувати запам'ятати їх. А потім знайти на іншій картинці. Час демонстрації картинки – 30 секунд. Після чого її прибирають з поля зору дитини і замість неї демонструють другу картинку. Тривалість часу, який дитина використовує для пошуку фігур не має перевищувати 1,5 хвилини.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий (дитина впізнала всі з дев'яти зображень менше ніж за 45 секунд);

8-9 балів – високий (дитина впізнала 7-8 зображень за час від 45 до 55 секунд);

4-7 бали – середній (дитина впізнала від 6 до 3 зображень за час від 55 до 75 секунд);

2-3 бали – низький (дитина впізнала 1-2 зображення за час від 75 до 85 секунд);

0-1 бал – дуже низький (дитина не впізнала ні одного зображення за 90 секунд і більше).

2. Методика «Знайди та викресли» призначена для визначення продуктивності та стійкості уваги. Дитині демонструється малюнок із зображенням геометричних фігур та пояснюється, що за сигналом вона повинна закреслювати ті фігури, які назве дорослий і робити це до тих пір, поки він не зупинить її. І так буде декілька разів. Дитини працює 2,5 хвилини, протягом яких дорослий п'ять разів говорить слова «стоп» та «починай». Під час обробки

результатів за спеціальною формулою вираховується показник продуктивності та стійкості уваги.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – продуктивність уваги дуже висока, стійкість уваги дуже висока (показник вищій, ніж 1,25);

8-9 балів – продуктивність уваги висока, стійкість уваги висока (показник в межах від 1 до 1,25);

4-7 балів – продуктивність уваги середня, стійкість уваги середня (показник в межах від 1,0 до 0,5);

2-3 бали – продуктивність уваги низька, стійкість уваги низька (показник в межах від 0,24 до 0,5);

0-1 бал – продуктивність уваги дуже низька, стійкість уваги дуже низька (показник в межах від 0 до 0,2).

3. Методика «Четвертий зайвий» використовується для дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини. Дошкільнику демонструється серія картинок, на яких зображено різні предмети. Йому потрібно уважно подивитися, визначити, який предмет зайвий та пояснити чому. на вирішення задачі відводиться 3 хвилини.

Висновки про рівень розвитку:

10 балів – дуже високий (дитина впоралася із завданням менше, ніж за 1 хвилину, правильно назвавши та пояснивши свій вибір);

8-9 балів – високий (дитина впоралася із завданням за час від 1,5 до 2 хвилин);

4-7 бали – середній (дитина впоралася із завданням за час від 2 до 2,5 хвилин);

2-3 бали – низький (дитина впоралася із завданням за час від 2,5 до 3 хвилин);

0-1 бал – дуже низький (дитина за 3 хвилини не впоралася із завданням).

4. Методика «Керна-Йерасика» дозволяє визначити рівень розвитку дрібної моторики, рівень розвитку координації рухів руки та просторової

орієнтації, дозволяє виявити загальний рівень психічного розвитку, рівень розвитку мислення, вміння слухати, виконувати завдання за зразком, мимовільність психічної діяльності. Складається з трьох завдань: копіювання прописними літерами, змальовування групи крапок, малювання чоловічої фігури. Результат оцінюється за п'ятибальною системою. А потім вираховується сумарний підсумок за всіма трьома завданнями.

Інтерпретація результатів:

3-6 бали – дитина готова до шкільного навчання;

7-9 балів – середній рівень готовності до шкільного навчання;

9-11 балів – низький рівень готовності до шкільного навчання;

12-15 балів – дитина не готова до шкільного навчання та потребує додаткової діагностики інтелектуальних можливостей.

Було сформовано рівні розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку:

Низький рівень пізнавальної сфери. Діти з низьким рівнем пізнавальної сфери завжди пасивні і байдужі – і на заняттях, і у спілкуванні, і під час спільної діяльності з дорослими або однолітками. Вони майже ніколи не розпочинають виконувати завдання без підказки, нагадування дорослого чи однолітків, важко включаються в роботу: очікують звичного тиску від вихователя у вигляді зауважень.

Дошкільники з низьким рівнем розвитку пізнавальної сфери не виявляють інтересу до завдання, готовності включитися в роботу, та, власне, й не можуть (і не прагнуть) самостійно його виконати. Вони неохоче виконують будь-яку роботу або навіть повністю відмовляються від діяльності. Йдеться про цілковиту відсутність інтересу до навколишнього світу, до спілкування з однолітками.

Зазвичай поведінка пасивних дітей стереотипна. Пізнавальна сфера пов'язана для них з негативними емоціями, викликає пригніченість, нудьгу. Вказівки та пояснення вихователя вони здебільшого не запам'ятовують, у ситуаціях, коли треба самостійно застосовувати набуті знання, не можуть

обійтися без істотної допомоги дорослого. Повільно переключаються з інтенсивної рухової активності на розумову. Ці діти байдужі до результатів своєї діяльності – ніколи не радіють успіхам і не сумують з приводу невдач.

Середній рівень. Група дітей із середнім рівнем розвитку пізнавальної сфери найчисленніша. Це дошкільники виявляють зацікавленість та активність лише в певних ситуаціях. Їх зацікавленість здебільшого зумовлена змістом діяльності, її емоційною привабливістю. Вони легко включаються в нові види роботи, однак в разі виникнення труднощів втрачають інтерес. Коли вихователь спонукає їх до будь-якої діяльності, охоче приймають пропозицію. Проте вони не прагнуть бути першими і майже завжди другі: і за готовністю до занять, і під час спостережень та виконання завдання.

Якщо план дій точно не розписаний і треба виявити винахідливість та фантазію, ці діти не виявляють ентузіазму й воліють діяти за готовим зразком. Їх важко зацікавити новим предметом або явищем, і навіть якщо інтерес виникає на початку діяльності, то швидко згасає у ході виконання завдання. Прояви активності зовні невиразні, хоча ці діти охоче відгукуються на пропозицію дорослого поспілкуватися або попрацювати разом. Під час самостійної діяльності вони іноді захоплюються виконуваною роботою, проте діють завжди одноманітно. Їхні інтереси переважно обмежуються повсякденними подіями, а повернути їхню увагу може лише щось незвичне.

Проте далі звичайного вияву цікавості вони не йдуть і не роблять спроби з'ясувати для себе ситуацію. Головна особливість цих дошкільників – вони майже ніколи самі ні в чому не проявляють активності й навіть знаючи правильну відповідь, не скажуть її з власної ініціативи, хоча іноді можуть здивувати дорослого оригінальними міркуваннями. Звертання до вихователя здебільшого пов'язані із задоволенням комунікативної потреби та з новизною ситуації, запитання ж, які стосуються уточнення здобутих знань, ставлять дуже рідко. У спільній діяльності з дорослими вони за будь-яких умов – лише слухняні виконавці.

Високий рівень. Дітям з високим рівнем розвитку пізнавальної сфери притаманна яскраво виражена пізнавальна потреба, яка проявляється незалежно від виду діяльності, звернень до них однолітків чи вихователів. У цих дітей завжди виникають запитання, про що б з ними не розмовляли, причому вони ставлять їх не з метою звернути на себе увагу, а саме прагнучи дізнатися про щось нове.

Дошкільникам з гарно розвиненою пізнавальною сферою властиве прагнення з'ясувати будову та призначення предмета, вони охоче відгукуються на пропозицію знайти інший варіант розв'язання завдання або відповіді на запитання. Ці діти завжди радіють успіху й засмучуються через невдачі. Вони готові виконати будь-яке завдання вихователя і часто розглядають свою діяльність з погляду її корисності для інших.

У новій ситуації завжди виникає пошукова активність, бажання дослідити об'єкт чи явище, до якого дитина проявляє жвавий інтерес. Діти з високим рівнем розвитку пізнавальної сфери невгамовні у своєму інтересі до будь-яких змін у навколишньому середовищі, постійно діляться своїми враженнями з дорослими та дітьми. Вони прагнуть бути першими, самостійно розв'язати завдання, і коли матеріал на завданнях виявляється для них надто простим, починають нудитися, особливо якщо вихователь працює в це час зі «слабшими» дітьми. Ці дошкільники дуже винахідливі в іграх, люблять імпровізувати, часто вносять зміни в правила гри, не лякаються помилок і труднощів у роботі.

На наступному етапі біло зроблено підрахунок отриманих даних.

2.2 Аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Для того, щоб визначити особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, отримані дані за всіма методика були об'єднані та представлені у вигляді загальної таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Рівні особливостей пізнавальної сфери старших дошкільників

	Методика «Запам'ятай малюнок»	Методика «Знайди та викресли»	Методика «Четвертий зайвий»	Методика «Керна- Йерасика»
Дитина 1	9 балів	9 балів	8 балів	9 балів
Дитина 2	2 бали	2 бали	6 балів	2 бали
Дитина 3	5 балів	2 бали	7 балів	2 бали
Дитина 4	9 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 5	5 балів	7 балів	6 балів	6 балів
Дитина 6	2 бали	2 бали	4 бали	2 бали
Дитина 7	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 8	4 бали	5 балів	7 балів	6 балів
Дитина 9	9 балів	9 балів	9 балів	9 балів
Дитина 10	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 11	2 бали	2 бали	3 бали	4 бали
Дитина 12	6 балів	6 балів	6 балів	6 балів
Дитина 13	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 14	7 балів	7 балів	6 балів	7 балів
Дитина 15	9 балів	7 балів	9 балів	8 балів
Дитина 16	8 балів	8 балів	8 балів	8 балів
Дитина 17	4 бали	2 бали	4 бали	4 бали
Дитина 18	5 балів	7 балів	5 балів	5 балів
Дитина 19	2 бали	2 бали	2 бали	3 бали
Дитина 20	3 бали	2 бали	2 бали	3 бали
Дитина 21	7 балів	5 балів	6 балів	5 балів
Дитина 22	6 балів	5 балів	6 балів	7 балів
Дитина 23	6 балів	6 балів	6 балів	7 балів
Дитина 24	8 балів	8 балів	8 балів	8 балів
Дитина 25	7 балів	7 балів	8 балів	7 балів

Далі представлено результати окремо за кожною методикою. З метою дослідження об'єму короткотривалої зорової пам'яті була використана методика «Запам'ятай малюнки». Отримані результати представлені у вигляді рисунку 2.1:

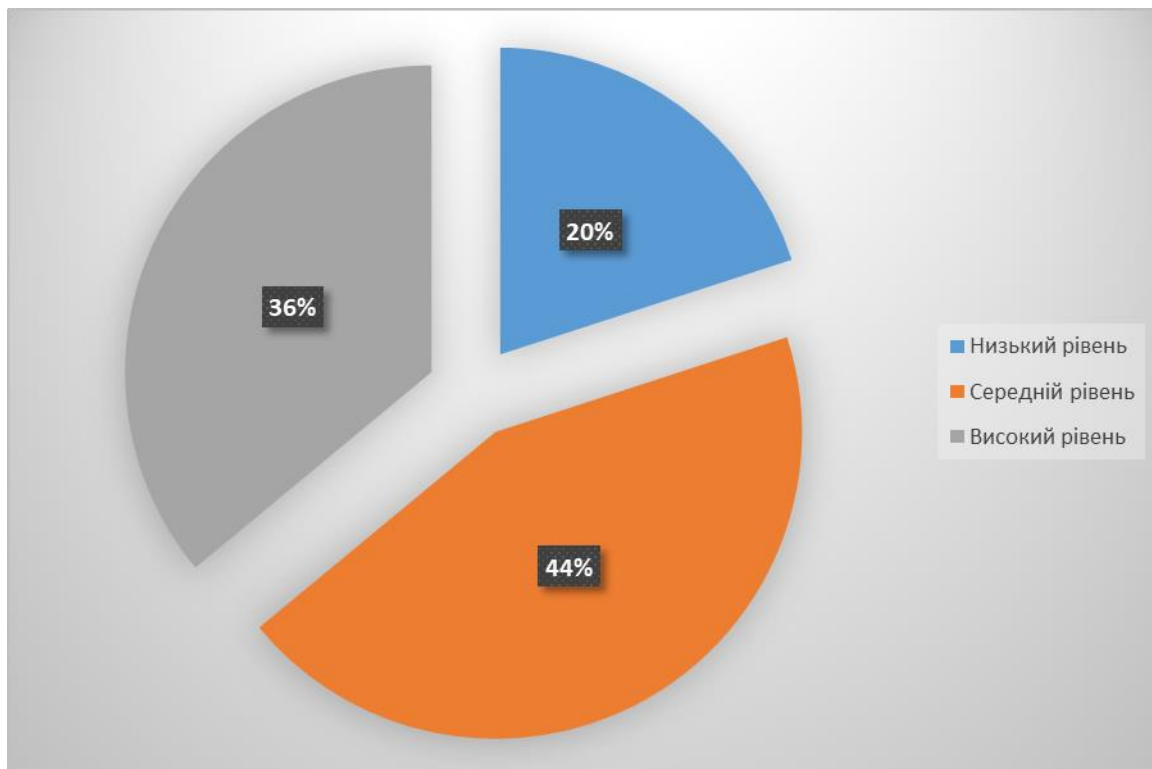

Рис. 2.1. Результати за методикою «Запам'ятай малюнки»

Отже, можна побачити, що 20% (5 дошкільників) мають низький рівень зорової пам'яті, 44% (11 дошкільників) – середній рівень пам'яті, 36% (9 дошкільників) – високий рівень пам'яті.

Для діагностики рівня продуктивності та стійкості уваги було застосовано методика «Знайди та викресли». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.2:

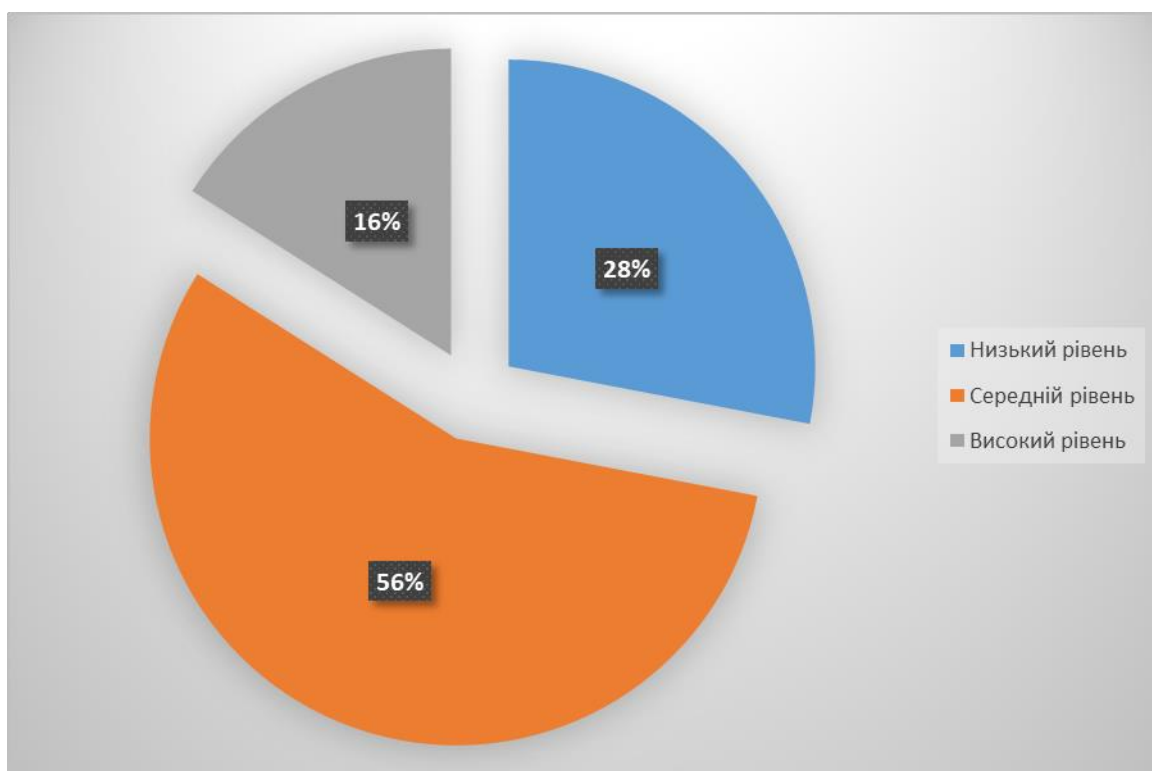

Рис.2.2. Результати за методикою «Знайди та викресли»

Обробка результатів показала, що 28% (7 дітей) мають низький рівень продуктивності та стійкості уваги, 56% (14 дітей) – середній рівень продуктивності та стійкості уваги, 16% (4 дитини) – високий рівень продуктивності та стійкості уваги.

З метою дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини старшого дошкільного віку було використано методику «Четвертий зайвий». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.3:

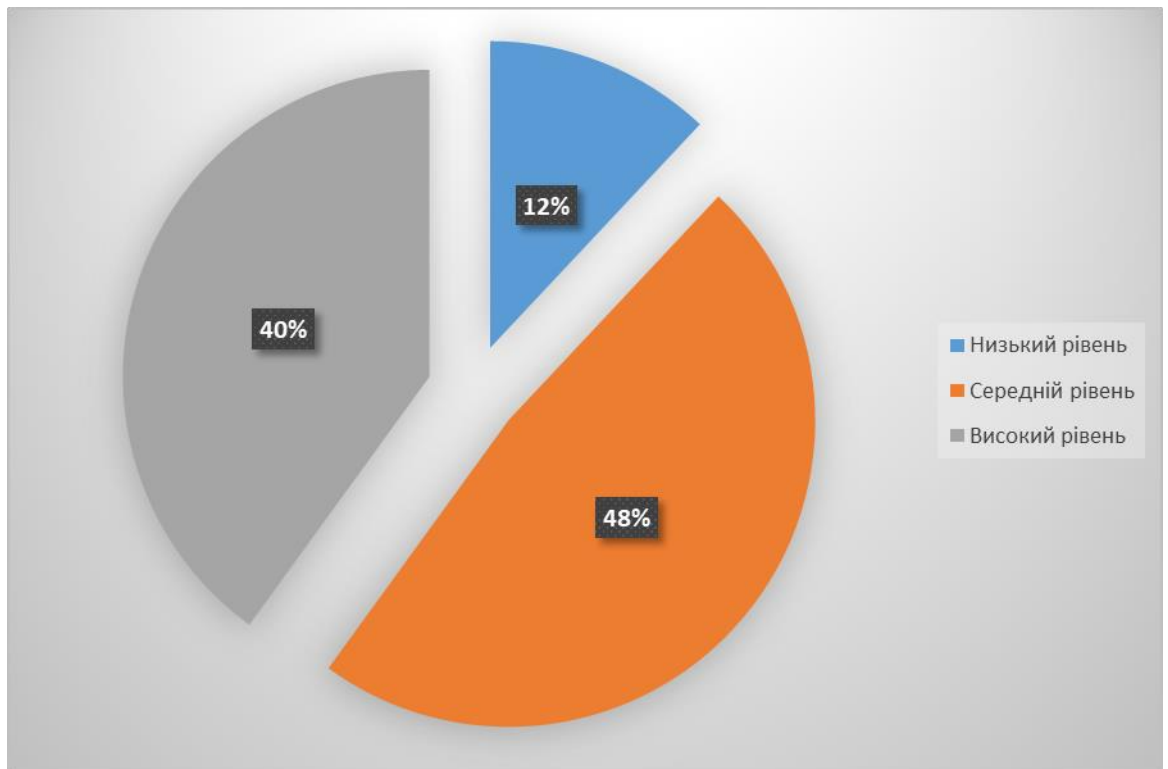

Рис. 2.3. Результати за методикою «Четвертий зайвий»

Отримані дані свідчать про те, що 12% (3 дитини) мають низький рівень образно-логічного мислення, 48% (12 дітей) мають середній рівень образно-логічного мислення і 40% (10 дітей) – високий рівень образно-логічного мислення.

З метою визначення рівня розвитку дрібної моторики, рівня розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації було застосовано методику «Керна-Йерасика». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.4:

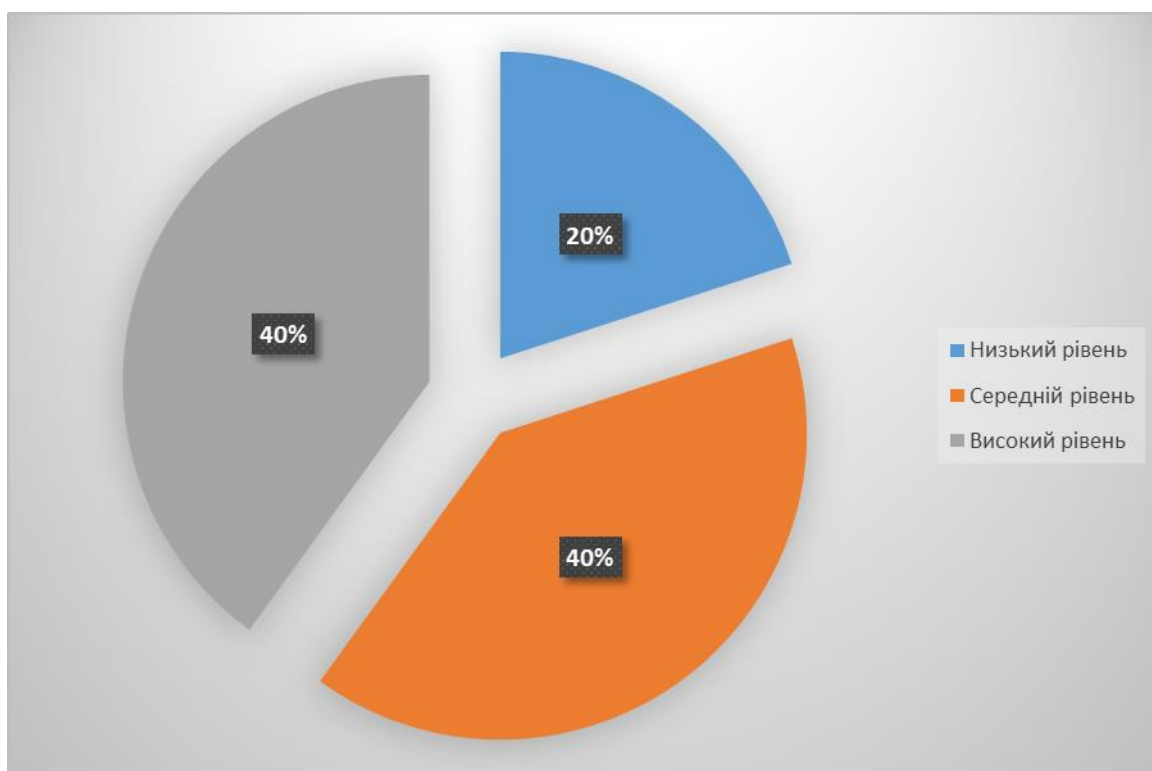

Рис. 2.4. Результати за методикою «Керна-Йерасика»

Інтерпретація результатів показала, що 20% (5 дітей) мають низький рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації, 40% (10 дітей) – середній рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації, 40% (10 дітей) – високий.

Для того, щоб побачити загальну картину стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, результати за всіма методиками представлено у вигляді рисунку 2.5:

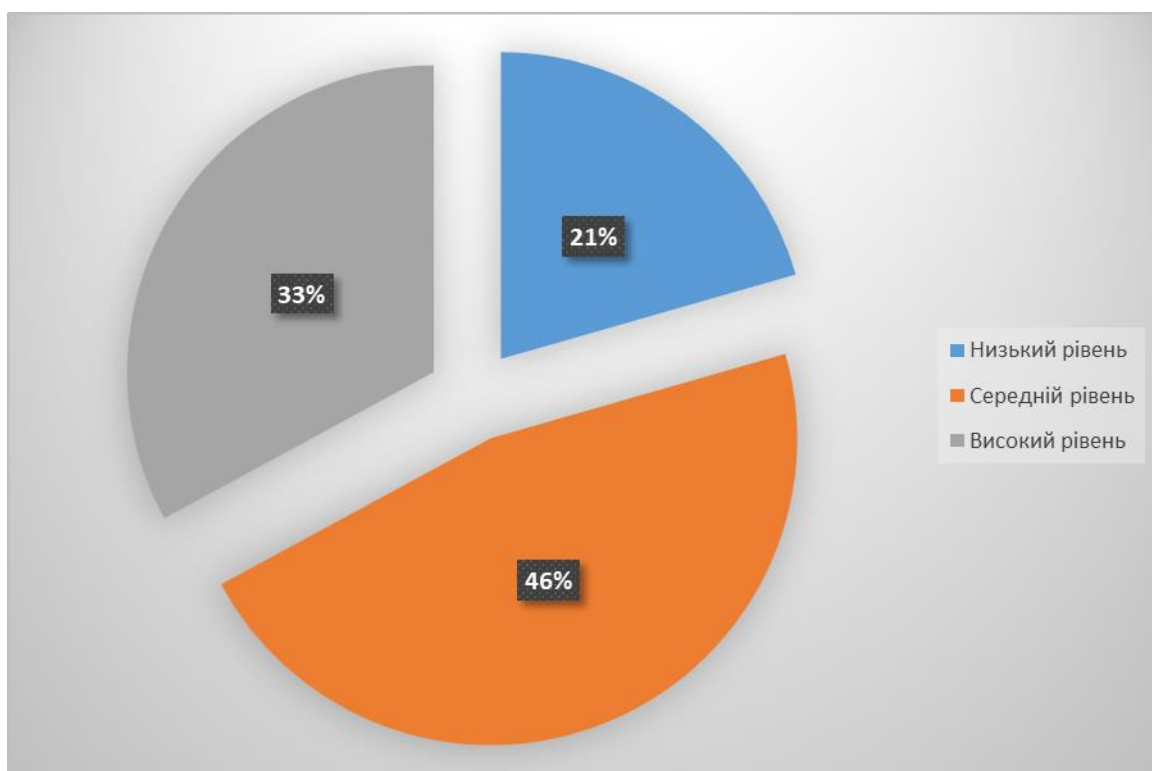

Рис. 2.5. Загальні результати дослідження

Можна побачити, що з 25 дітей старшого дошкільного віку, з якими було проведено діагностику, було отримано такі результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 20,8% дітей. У цієї категорії дітей недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні. Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включитися в роботу. Пізнавальна діяльність пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери – 46,4% дітей. Вони мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають

інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери – 32,8% дітей. Вони мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

Отже, отримані результати свідчать про те, що багаточисельною групою продіагностованих дітей стали діти із середнім рівнем пізнавальної сфери. Також була виявлена група дітей з низькими показниками. Саме тому доречним буде запровадити систематичну розвивальну роботу з метою підвищення та покращення показників, для того, щоб на кінець навчального року та перед вступом до першого класу старші дошкільники мали високий рівень розвитку пізнавальної сфери та були готовими до засвоєння нової позиції – школяра.

2.3 Розроблення і впровадження корекційно-розвивальної програми щодо розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

На сьогодні значно зросли вимоги до становлення творчої, активної особистості, здатної до виконання складних дій, до охоплення широкого кола питань, до пошуку альтернативних шляхів розв'язання проблеми. Основу таких можливостей людини визначають динаміка її сфери пізнання, сформованість пізнавальних інтересів. У цьому контексті старший дошкільний вік розглядаються як початковий етап становлення особистості. Тут формуються

основи інтелектуальної сфери, закладаються підґрунтя спрямованості дитини 5-7 років на пізнання, з'являються допитливість, зацікавленість до окремих сфер оточуючого світу, виникаю та розвиваються пізнавальний інтерес. У психолого-педагогічній науці вказаний феномен, який відносять до царини мотиваційної сфери, що є компонентом спрямованості людини. Учені його ототожнюють із формою переживання пізнавальної потреби індивідом, яка стимулює до пізнання й перетворення дійсності.

Структура та зміст дошкільних освітніх програм нового покоління будується на тенденції безперервної освіти, що підкреслює необхідність підготовки до школи дітей старшого дошкільного віку. Комплексний підхід до проблеми об'єднує психолого-педагогічні, соціальні та освітні технології, які об'єднують формування всіх компонентів пізнавальної сфери дітей. Формування та розвиток пізнавальної сфери виступає однією з важливих задач навчання та виховання дітей старшого дошкільного віку, а її вирішення разом з іншими задачами дошкільної освіти дозволяє забезпечити цілісний гармонійний розвиток дітей цього віку.

Психічний розвиток – та процес, який має свої стадії, які мають накопичувальний характер. Це значить, що перехід на більш високу ступінь розвитку можливий лише тоді, коли на попередній стадії сформовані необхідні для цього передумови – вікові новоутворення. Педагоги та батьки мають прикласти максимум зусиль для того, щоб зробити дошкільне навчання не лише ефективним, але і корисним, приємним для самих дітей. В цьому сенсі проблема розвитку пізнавальної сфери дошкільників набуває важливого значення, адже з її вирішенням пов'язано визначення цілей та принципів організації навчання та виховання в дошкільних організаціях. Головною умовою повноцінного розвитку пізнавальної сфери в старшому дошкільному віці є цілеспрямоване та усвідомлене керівництво з боку дорослих – педагогів та батьків.

Розумове виховання є одним з першорядних завдань дошкільної освіти, напрямом, що безпосередньо впливає на успішність соціалізації дитини та

набуття нею життєвих компетентностей. Для формування необхідних складових розумового розвитку визначено необхідним засвоєння та застосування сенсорних еталонів. Система дошкільної освіти в сучасних умовах надає перевагу розвивальним, виховним і навчальним завданням, які стимулюють розвиток пізнавальних інтересів дітей. Пізнавальний інтерес виявляється не тільки у пізнанні навколишнього світу з метою біологічного і соціального орієнтування в дійсності, а й у прагненні проникати в його різноманіття, відображати в свідомості істотні сторони, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності.

Розвинути пізнавальну сферу у дітей дошкільного віку – значить виховати в неї усвідомлене позитивне ставлення до навчальної діяльності, викликати бажання навчатися, отримувати нові знання та досліджувати світ. Всі ці якості можна розвинути в процесі ігрової діяльності. Гра важлива для дітей будь-якого віку, але особливо для дошкільного через те, що є провідним видом діяльності. Саме в процесі гри у дошкільників формуються особистісні утворення, які необхідні для розвитку пізнавальної сфери.

Важливу роль у формуванні пізнавальних інтересів дітей дошкільного віку відіграють дидактичні ігри. Сам термін «дидактична гра» підкреслює її педагогічну спрямованість і багатогранність застосування. Дидактична гра – це фактично групова вправа з вироблення оптимальних рішень, застосування методів і прийомів у штучно створених умовних для відтворення реальних обставин. Під час гри виникає мотив, суть якого полягає в тому, щоб успішно виконати взяту на себе роль. Система дій у грі, як об'єкт пізнання, стає безпосереднім змістом свідомості дітей. Все, що сприяє успішному виконанню ролі, має для дитини дошкільного віку особливе значення і чітко ним усвідомлюється.

Саме в грі дитина навчається повноцінному спілкуванню з однолітками, підкоренню своїх імпульсивних бажань ігровим правилам, в повній мірі розвиває всі психічні процеси (сприймання, мислення, мовлення, уяву, увагу, пам'ять), розширює свої пізнавальні інтереси, формує перші моральні почуття.

В ігровій діяльності зароджуються нові мотиви та потреби. Гра впливає на розумовий розвиток дошкільників. Гра стимулює розвиток образного мислення. Завдяки тому, що в грі дитина бере собі різні соціальні ролі, у неї розвивається найважливіша мисленнєва здібність – бачити ігровий предмет з різних боків, ставати на різні точки зору, представляти інший погляд, який відрізняється від особистісного.

Дидактична гра є складним, багатоплановим педагогічним явищем. Не випадково її називають і методом, і прийомом, і формою навчання, і видом діяльності, і засобом навчання. Дидактична гра – це метод навчання і виховання, що виконує освітню, розвивальну і виховну функції, і в процесі якого в ігровій ситуації вирішуються освітні завдання. Дидактична гра, як правило, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок. Гра захоплюватиме дитину лише в тому разі, якщо приносить радість і задоволення. Незважаючи на численні дослідження «дидактичних ігор» та їх використання у навчанні й вихованні дітей, вивчення їх можливостей у формуванні пізнавальної активності дошкільників набуває особливого значення у контексті реформування системи освіти в Україні на засадах особистісно-зорієнтованого підходу.

Гра розвиває мовлення, адже ігрова ситуація вимагає від кожного учасника певного рівня розвитку мовленнєвого спілкування. Якщо дитина нездатна зрозуміло висловити свої побажання відносно ходу гри, якщо вона не здатна розуміти словникові інструкції від партнерів по грі, то вона буде тяготити однолітків. Необхідність домовлятися з однолітками стимулює розвиток зв'язного мовлення. Ігрова діяльність впливає на формування мимовільності поведінки та всіх психічних процесів. В умовах гри діти краще зосереджуються та більше запам'ятовують, ніж за прямим завданням від дорослого. Свідома мета (зосередженість уваги, запам'ятовування та пригадування) виділяється для дитини раніше всього та краще всього в грі.

Гра сприяє розвитку здібностей, які дають змогу дітям надалі самостійно здобувати різноманітні знання і використовувати їх відповідно до вимог життя.

Дидактична гра сприяє розвитку особистості. Якщо вона впроваджується педагогом уміло, діти реагують на неї з великою зацікавленістю, радістю, що підвищує її розвивальний потенціал. Дидактична гра є не тільки засобом засвоєння окремих знань та вмінь, але й сприяє загальному розвитку дитини, формує здібності, задовольняє дитячу допитливість, залучає її до активного пізнання навколишнього світу, допомагає оволодіти засобами пізнання зв'язків між предметами та явищами.

Дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню навчальну діяльність, вносять у неї елемент цікавості. У дидактичній грі як формі навчання взаємодіють власне навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього вихователь одночасно навчає дітей і бере участь у їхній грі, а діти граючись навчаються.

Одне із завдань дидактичної гри – формування в дітей уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними знаннями, уміннями і навичками дитина зможе лише тоді, коли сама виявлятиме до них інтерес. Тому «дидактичні ігри» розробляються таким чином, щоб їх зміст передбачав формування не лише елементарних уявлень, а й корегування та розвиток пізнавальних процесів. Вихователь, як керівник гри, направляє її в потрібне дидактичне русло, за необхідності активізує її хід різними прийомами, підтримує інтерес до гри, підбадьорює тих дітей, в яких щось не виходить.

Сюжетно-рольова гра – найбільш складний вид діяльності, який дитина засвоює протягом всього дошкільного дитинства. Рольова гра має вирішальне значення для розвитку уяви. Ігрові дії відбуваються в уявній ситуації, реальні предмети використовуються в якості інших, уявних, дитина бере на себе ролі уявних персонажів. Така практика дії в уявному просторі сприяє тому, що діти набувають здатності до творчої уяви. Спілкування дошкільника з однолітками розгортається головним чином в процесі спільної гри. Граючи разом, діти

починають враховувати бажання та дії один одного, відстоювати свою точку зору, будувати та реалізовувати спільні плани. Тому гра має великий вплив на розвиток спілкування дітей в цей період. Роль ігрової діяльності в розвитку та вихованні дитини величезна. Вона є ефективним засобом формування особистості старшого дошкільника, його морально-вольових якостей, в грі реалізуються потреби впливу на світ. Вона викликає істотні зміни в психіці старшого дошкільника, оскільки в дошкільному віці саме гра створює зону найближчого розвитку. Вичерпавши свої можливості щодо створення зон найближчого розвитку, гра як провідна діяльність поступається навчанню. Але це відбувається лише в тому випадку, якщо в грі виникли передумови майбутніх новоутворень молодшого шкільного віку.

Вихователю також варто пам'ятати, що велику увагу потрібно приділяти власним жестам та міміці. Дитина дошкільного віку особливо реагує на поведінку вихователя. Пояснюючи правила гри, вихователю необхідно спрямовувати свій погляд на всіх гравців, щоб кожному здавалося, що саме йому розповідають про гру.

Для успішного проведення дидактичної гри, дітей необхідно заделегідь підготувати: ознайомити з предметами, які будуть використані; розповісти про їх властивості та функції. Підсумовуючи проведену роботу, вихователю необхідно звернути увагу на старання та наполегливість дітей у діях, на позитивну поведінку дітей, звернути увагу на кожного гравця.

Тож, виходячи з результатів констатувального експерименту, який показав, що діти старшого дошкільного віку мають недостатній рівень сформованості пізнавальної сфери, було виявлено потребу в розробці та підборі занять із використанням дидактичних та сюжетно-рольових ігор, які б сприяли формуванню та розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників. Актуальність створення комплексу ігрових занять з формування та розвитку пізнавальної сфери дітей пов'язані з тими новоутвореннями, які відбулися в системі сучасної освіти: введення нових програм, змінилась сама структура викладання, пред'являються все більш високі вимоги до дітей, які вступають до

першого класу. Тож комплекс ігрових занять з формування пізнавальної сфери має складатися з ігор, направлених на:

- 1) розвиток пізнавальних процесів (уваги, сприймання, пам'яті, мислення, уяви) та дрібної моторики;
- 2) формування природньо-наукових знань та уявлень;
- 3) розвиток комунікативних навичок та навичок саморегуляції.

Методика роботи з дітьми має будуватися в напрямі особистісно-орієнтованої взаємодії з дитиною, робиться акцент на самостійне експериментування та пошукову активність дітей. Ігрові заняття мають будуватися таким чином, щоб протягом всього періоду у старших дошкільників зберігався стійкий інтерес.

Мета програми – розвиток пізнавальних здібностей, навичок навчання; сприяти формування пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку; сприяти формуванню адекватної самооцінки на основі реальних досягнень.

Завдання програми:

- 1) сформувати адекватну самооцінку, що спирається на реальні досягнення, знання та вміння дитини;
- 2) сформувати вміння працювати за заданим зразком;
- 3) скорегувати вміння адекватно реалізувати отриману інформацію («бачу» + «чую» = «роблю»);
- 4) навчити вольової регуляції своїх дій;
- 5) розвивати культурну, зорову, слухову, сенсорну пам'ять дитини, навчити мнемічних прийомів;
- 6) навчити знаходити спільну мову з однолітками і дорослими, розуміти і сприймати комунікативні ситуації;
- 7) розвивати аналіз, синтез, порівняння;
- 8) розвивати фантазію, неформальне уявлення про світ;
- 9) виявити обдарованих дітей, з метою допомогти реалізації себе;
- 10) розширювати знання про оточуючий світ;
- 11) розвивати самостійність мислення;

12) розвивати довільність мовлення;

13) розширювати словесний запас, учити встановлювати понятійні зв'язки;

14) виховувати бажання вчитися, старанність, акуратність.

Основні методи навчання, які використовуються в роботі з дітьми:

- психодіагностика;
- рухливі ігри;
- конкурсні ігри;
- дидактичні ігри;
- бесіди, обговорення;
- словесні ігри;
- ігри на розвиток дрібної моторики руки;
- малювання;
- вправи на концентрацію, переключення, розподіл уваги;
- слухання казок;
- спостереження.

Структура програми: програма складається з 10 занять, які проводяться в 2 рази на тиждень. Оптимальна кількість дітей – 10-12 осіб, причому треба мати на увазі, що багато ігор розраховано на парну кількість дітей. Проводитися заняття мають в спеціально обладнаному приміщенні – в групі дошкільного навчального закладу. Тривалість одного заняття – 30-35 хвилин.

Заняття підібрані за такими розділами:

- 1) формування адекватної самооцінки;
- 2) розвиток уваги;
- 3) розвиток вольових якостей і самостійності у дітей;
- 4) розвиток пам'яті;
- 5) розвиток комунікативних навичок;
- 6) розвиток мислення;
- 7) розвиток уяви.

Структура занять :

Кожне заняття складається із вступної, основної та заключної частини.

Вступна частина заняття містить привітання та гру. Ігри, які використовуються поряд із привітанням, спрямовані на зближення малюків одне з одним та психологом. Також до вступної частини належать ігри, що розвивають виразність рухів, міміку, настрої та виховують позитивні моральні якості дітей.

Основна частина заняття складається з дидактичних ігор, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів у дітей.

Заключна частина заняття містить у собі рухливі ігри, що дають змогу дітям випустити енергію, емоції, які накопилися під час виконання ігрових завдань основної частини. Гру можна проводити під веселу музику, що додає радості. Після рухливої гри використовується вправа на дихання для заспокоєння. Наприкінці заняття малюки за бажанням висловлюють свої почуття щодо проведеного ними часу із психологом та прощаються.

Очікувані результати:

- 1) підвищення рівня розвитку пізнавальної сфери, комунікативних навичок, розширення словникового запасу дошкільників;
- 2) зняття емоційного напруження та стабілізація психологічного стану дітей щодо шкільного навчання.

Календарно-тематичний план подано в таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Календарно-тематичний план проведення корекційно-розвивальної програми

Номер заняття	Мета заняття	Назва вправ	Кількість годин
1	Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток сприйняття, пам'яті, мислення, наочно-образного мислення	Знайомство Гра «Сонечко і дощик» Гра «Дружба починається з посмішки» Гра «Збери пірамідку»	30 хв.

		Гра «Магазина» Гра «Що коїться»	
		Вправа «Ломиголовки з паличками» Прощання	
2	Розвиток сприйняття, тактильного сприйняття, уваги, пам'яті; активізація дітей, створення позитивної атмосфери.	Привітання Гра «Де заховався зайчик?» Вправа «Вгадай на дотик, що це за предмет» Гра «Ніжки» Вправа «Я вмію» Прощання	30 хв.
3	Розвиток міміки, рухів, створення хорошого настрою	Привітання Гра «Каруселі» Гра «Мама посміхається» Гра «Склади картинку» Гра «Порівняй предмети». Гра «Чого не стало?» Вправа на дихання «Хто тихіше?» Прощання	30 хв.
4	Розвиток уваги, пам'яті	Привітання Гра «Надуваємо кульку» Гра «Найди помилку» Гра «Гаражі» Гра «Повітряні кульки» Гра «Чого не стало?» Вправа на дихання «Хто тихіше?» Прощання	30 хв.

Продовження таблиці 2.2

5	Розвиток мислення, уваги, слухового сприйняття, пам'яті	Привітання Вправа «Вирізані клаптики» Вправа «Відгадай за голосом, на дотик» Гра «Веселий м'яч» Гра «Білий аркуш» Гра «Дзеркало» Гра «Розкажи зайчикові» Вправа на дихання «Осінній вітерець» Прощання	30 хв.
6	Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, мислення	Привітання Гра «Ляльки танцюють» Гра «Зроби так» Гра «Так чи ні» Гра «Дзеркало» Гра «Роздивись і розкажи» Гра «У що можна з цим предметом гратися?» Вправа на дихання «Осінній вітерець» Прощання	30 хв.
7	Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, мислення;	Привітання Гра «Подарунки» Гра «Зроби візерунок» Гра «Вгадай і назви»	30 хв.

Продовження таблиці 2.2

		Гра «Що змінилося?» Гра «Хто я?» Вправа на дихання «Пограємося в тишу» Прощання	
7	Розвиток сприйняття, уваги, пам'яті, мислення;	Привітання Гра «Подарунки» Гра «Зроби візерунок» Гра «Вгадай і назви» Гра «Що змінилося?» Гра «Хто я?» Вправа на дихання «Пограємося в тишу» Прощання	30 хв.
8	Розвиток міміки, рухів; створення хорошого настрою; розвиток мислення, сприйняття, уваги, уяви, пам'яті, мислення, фантазії	Привітання Гра «Хто до нас прийшов?» Етюд «Шалтай – Болтай» Гра «Хто я?» Гра «Хто розбудив ведмедика?» Гра «Біжить до мене» Гра «Уяви і порівняй» Гра «Назви якомога більше предметів» Гра «Подарунки для ляльки» Вправа на дихання «Пограємося в тишу»	30 хв.

Продовження таблиці 2.2

		Прощання	
9	Розвиток пам'яті, мислення	Привітання Гра Хто найпостережливіший?» Гра «Їстівне – не їстівне» Гра «Веселий м'яч» Гра «Запам'ятай своє місце» Гра «Надуваємо кульку» Вправа на дихання «Хто тихіше?» Прощання	30 хв.
10	Розвиток пам'яті, сприйняття, уваги	Привітання Гра «Подарунки» Гра «Що змінилося?» Гра «Зроби так» Вправа «Відгадай за голосом, на дотик» Гра «Дзеркало» Гра «Запам'ятай своє місце» Вправа на дихання «Осінній вітерець» Прощання	30 хв.

Конспекти занять подано в додатку Б.

Після проведеної корекційно-розвивальної програми було проведено повторне обстеження дітей з метою дослідження ефективності запровадженої програми.

Для того, щоб повторно визначити особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, отримані дані за всіма методика були об'єднані та представлені у вигляді загальної таблиці 2.3:

Таблиця 2.3

Рівні особливостей пізнавальної сфери старших дошкільників після проведеної корекційно-розвивальної програми

	Методика «Запам'ятай малюнок»	Методика «Знайди та викресли»	Методика «Четвертий зайвий»	Методика «Керна- Йерасика»
Дитина 1	9 балів	9 балів	9 балів	9 балів
Дитина 2	5 балів	7 балів	6 балів	6 балів
Дитина 3	9 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 4	9 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 5	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 6	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 7	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 8	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 9	9 балів	9 балів	9 балів	9 балів
Дитина 10	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 11	5 балів	7 балів	5 балів	5 балів
Дитина 12	6 балів	6 балів	6 балів	6 балів
Дитина 13	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 14	7 балів	7 балів	6 балів	7 балів
Дитина 15	9 балів	7 балів	9 балів	8 балів
Дитина 16	8 балів	8 балів	8 балів	8 балів
Дитина 17	8 балів	7 балів	8 балів	8 балів
Дитина 18	5 балів	7 балів	5 балів	5 балів
Дитина 19	5 балів	7 балів	5 балів	5 балів
Дитина 20	3 бали	2 бали	2 бали	3 бали
Дитина 21	7 балів	5 балів	6 балів	5 балів
Дитина 22	8 балів	8 балів	8 балів	8 балів
Дитина 23	7 балів	7 балів	8 балів	7 балів
Дитина 24	8 балів	8 балів	8 балів	8 балів
Дитина 25	7 балів	7 балів	8 балів	7 балів

Далі представлено результати окремо за кожною методикою. З метою повторного дослідження об'єму короткотривалої зорової пам'яті була використана методика «Запам'ятай малюнки». Отримані результати представлені у вигляді рисунку 2.6:

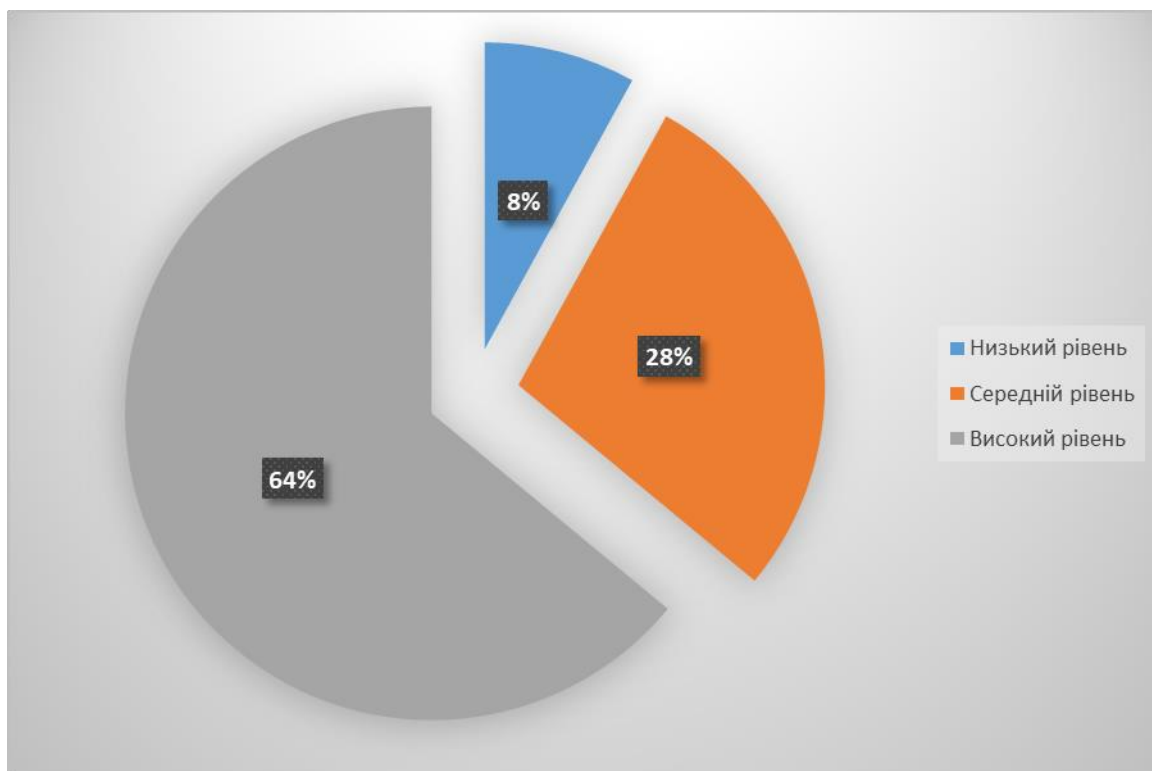

Рис. 2.6. Повторні результати за методикою «Запам'ятай малюнки»

Отже, можна побачити, що 8% (2 дошкільники) мають низький рівень зорової пам'яті, 28% (7 дошкільників) – середній рівень пам'яті, 64% (16 дошкільників) – високий рівень пам'яті.

Для повторної діагностики рівня продуктивності та стійкості уваги було застосовано методику «Знайди та викресли». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.7:

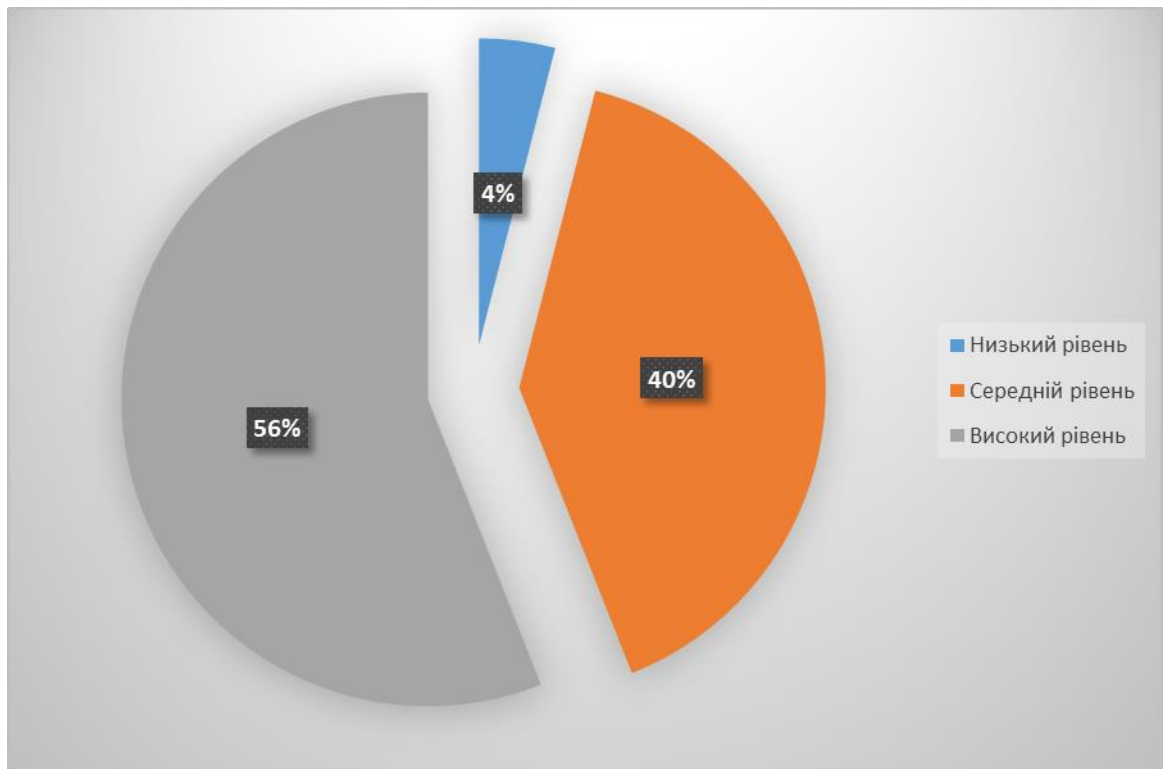

Рис.2.7. Повторні результати за методикою «Знайди та викресли»

Обробка результатів показала, що 4% (1 дитина) має низький рівень продуктивності та стійкості уваги, 40% (10 дітей) – середній рівень продуктивності та стійкості уваги, 56% (14 дитини) – високий рівень продуктивності та стійкості уваги.

З метою повторного дослідження процесу образно-логічного мислення, розумових операцій аналізу та узагальнення в дитини старшого дошкільного віку було використано методику «Четвертий зайвий». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.8:

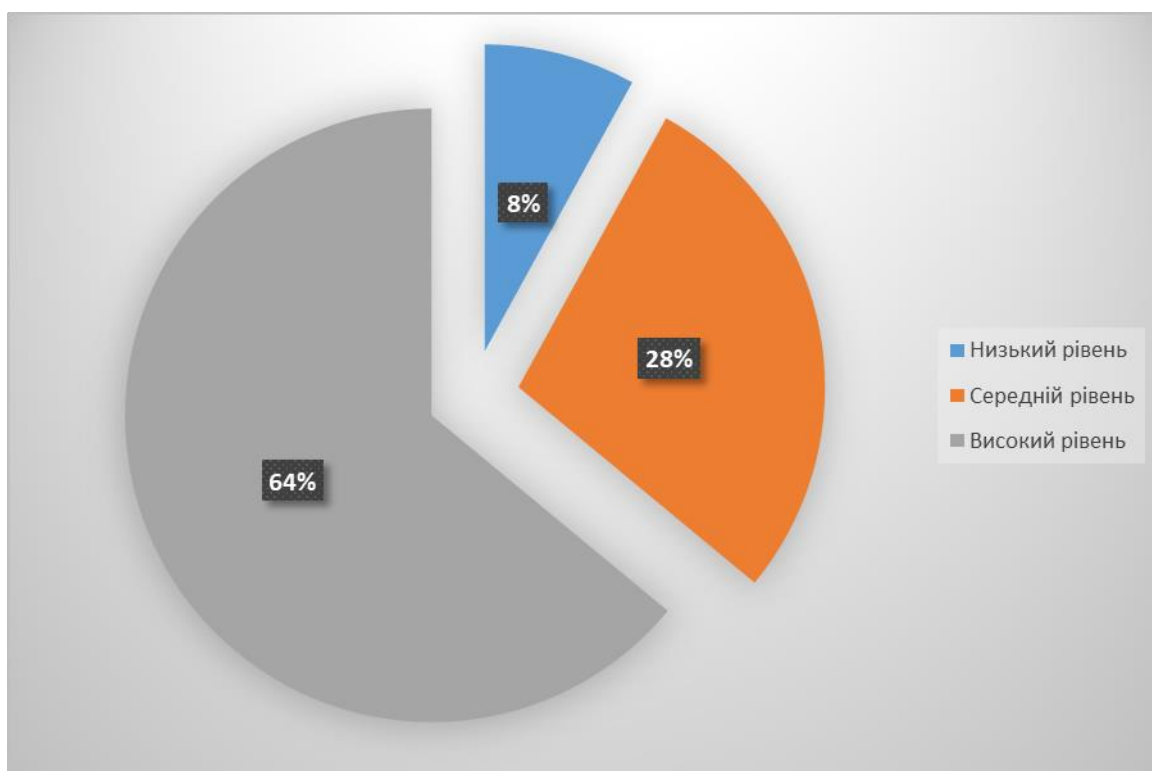

Рис. 2.8. Повторні результати за методикою «Четвертий зайвий»

Отримані дані свідчать про те, що 8% (2 дитини) мають низький рівень образно-логічного мислення, 28% (7 дітей) мають середній рівень образно-логічного мислення і 64% (16 дітей) – високий рівень образно-логічного мислення.

З метою повторного визначення рівня розвитку дрібної моторики, рівня розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації було застосовано методику «Керна-Йерасика». Отримані результати представлено у вигляді рисунку 2.9:

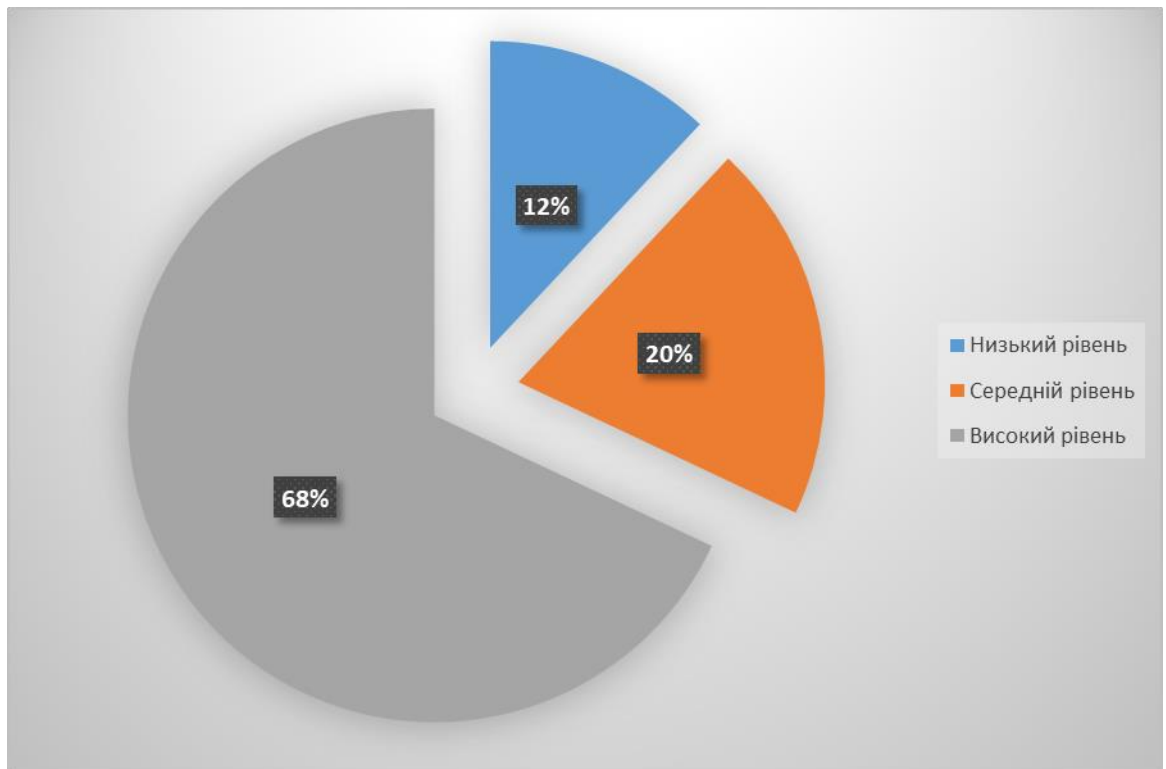

Рис. 2.9. Повторні результати за методикою «Керна-Йерасика»

Інтерпретація результатів показала, що 12% (3 дитини) мають низький рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації, 20% (5 дітей) – середній рівень розвитку дрібної моторики, розвитку координації рухів руки та просторової орієнтації, 68% (17 дітей) – високий рівень.

Для того, щоб побачити загальну картину стану особливостей розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників після проведеної корекційно-розвиткової програми, результати за всіма методиками представлено у вигляді рисунку 2.10:

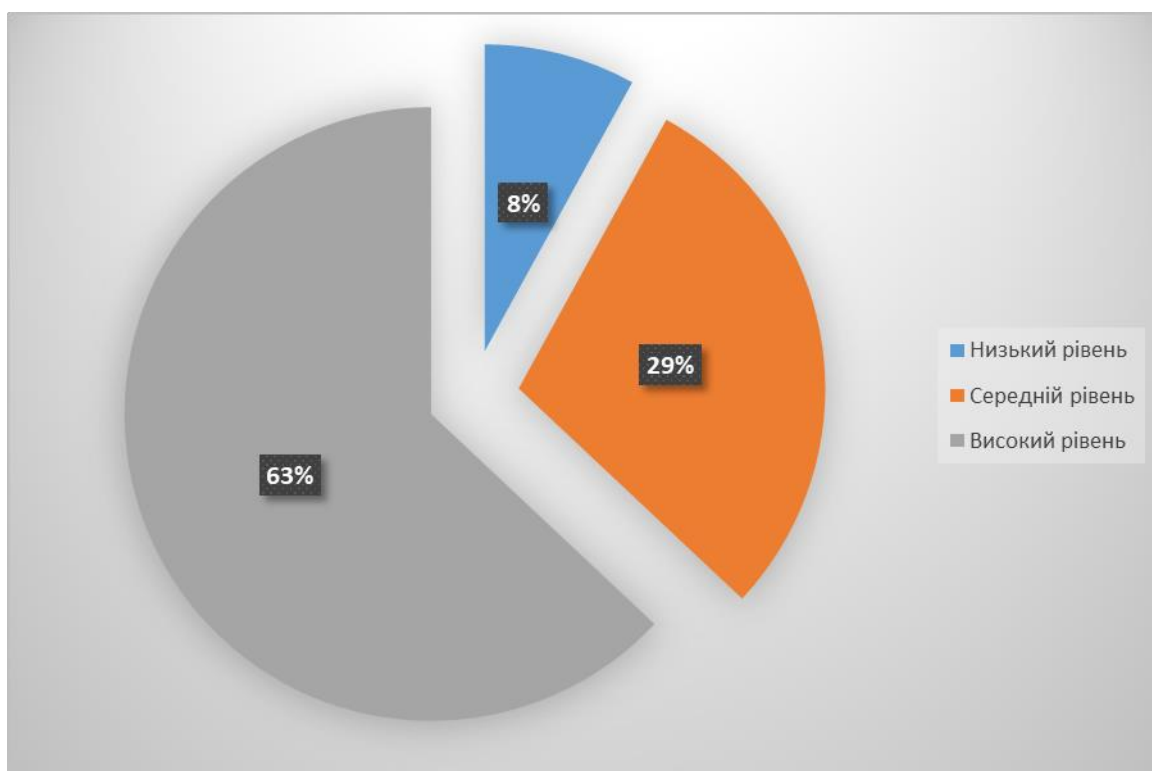

Рис. 2.10. Загальні результати дослідження

Можна побачити, що з 25 дітей старшого дошкільного віку, з якими було проведено діагностику, було отримано такі результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 8% дітей. У даної категорії дітей все ще недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні. Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включатися в роботу. Пізнавальна сфера дітей пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу. Такі результати можна пояснити індивідуальними особливостями дітей.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери – 29% дітей. В порівнянні з констатувальним етапом дослідження, результати значно знизилися. Такі діти все ще мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до

ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи. Потрібно продовжувати працювати з дітьми, щоб сприяти розвитку їх пізнавальної сфери.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери – 63% дітей. Діти мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

Отже, отримані результати свідчать про те, що багаточисельною групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Це свідчить про те, що цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Також було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними.

Висновки до другого розділу

Метою констатувального етапу дослідження було вивчити особливості розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, а саме вивчити рівень пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери.

Для реалізації мети та поставлених задач було підібрано наступні методики для діагностики дітей:

- 1) Методика «Запам'ятай малюнки».
- 2) Методика «Знайди та викресли».
- 3) Методика «Четвертий зайвий».
- 4) Методика «Керна-Йерасика».

Під час проведення діагностики враховувалися індивідуальні можливості кожної дитини, а також було застосовано особистісно-орієнтований підхід, тобто враховувалися особливості розвитку на даному віковому етапі кожної дитини.

Було отримано наступні результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 20,8% дітей. У даній категорії дітей недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні. Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включатися в роботу. Пізнавальна сфера пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери – 46,4% дітей. Вони мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери – 32,8% дітей. Вони мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

З метою розвитку пізнавальних здібностей, навичок навчання, сприяння формування пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, формуванню їх адекватної самооцінки на основі реальних досягнень було створено корекційно-розвивальну програму, яка складалася з 10 занять та передбачала проведення 2 занять на тиждень тривалість 30-35 годин.

Повторні результати діагностики продемонстрували, що багаточисельної групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Це свідчить про те, що цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Також було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними.

ВИСНОВКИ

1) У сучасних науковців пізнавальна сфера дошкільників розглядається в контексті вивчення розумового розвитку дитини, розвитку її пізнавальних інтересів та здібностей. Ведеться розробка проблеми пізнавальної активності дошкільників, пошук шляхів формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Виділяють три рівні пізнавальної активності дошкільника: на першому рівні інтерес дошкільників проявляється до зовнішніх властивостей предмету і визначається самим предметом; на другому – рівень інтересу проявляється до функціональних якостей предмету і регуляція пошуку визначається за допомогою дорослого; на третьому рівні – інтерес і активність викликають приховані внутрішні властивості предмету.

Навчальна діяльність – особлива форма учіння, що характеризується спрямованістю на досвід, цілеспрямованою організацією дорослим, що має структуру, а її пізнавальна, навчальна спрямованість передбачає використання у якості чинника розвитку особистості, як фактор формування пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. За рахунок змісту та використання специфічних методів, способів організації взаємодії між вихователем і вихованцями.

Оптимальною є така організація діяльності дошкільників, за якої вони можуть розв'язувати поставлені завдання різними способами, кожен із яких є правильним і заслуговує схвалення. За таких умов дитина має сама обрати спосіб розв'язування й оцінити зроблене як вдале або ні. Оскільки така ситуація для дітей, невпевнених у собі, незвична або навіть небажана, тривожна, дорослим слід підбадьорити дитину, висловити впевненість у її можливостях, підтримати її старання, підкреслити, що вона може обрати найзручніший, найцікавіший для себе спосіб. Зробити це дошкільникові нелегко, бо доведеться звільнитися від звички чекати вказівок дорослого, від страху перед помилкою.

2) Метою констатувального етапу дослідження було вивчити особливості розвитку пізнавальної сфери старших дошкільників, а саме вивчити рівень пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольової сфери.

Для реалізації мети та поставлених задач було підібрано наступні методики для діагностики дітей:

- 1) Методика «Запам'ятай малюнки».
- 2) Методика «Знайди та викресли».
- 3) Методика «Четвертий зайвий».
- 4) Методика «Керна-Йерасика».

Під час проведення діагностики враховувалися індивідуальні можливості кожної дитини, а також було застосовано особистісно-орієнтаційний підхід, тобто враховувалися особливості розвитку на даному віковому етапі кожної дитини.

Було отримано наступні результати:

Низький рівень розвитку пізнавальної сфери був виявлений у 20,8% дітей. У даній категорії дітей недостатній рівень знань про оточуючий світ, вони не відрізняються особливою допитливістю та не проявляють інтерес до отримання нових знань. Пам'ять, увага, мислення знаходяться на низькому рівні. Діти не прагнуть спілкуватися з однолітками, не прагнуть досягати високих результатів в своїх діяльності. Під час занять діти поводять себе пасивно та байдуже. Практично ніколи ці діти не розпочинають виконувати завдання без нагадування, підказки, їм важко включатися в роботу. Пізнавальна сфера пов'язана для них з негативними емоціями, викликає нудьгу.

Середній рівень розвитку пізнавальної сфери – 46,4% дітей. Вони мають помірні знання про оточуючий світ, їм поки що важко оперувати цими знаннями для вирішення різних задач, цікавість проявляються тільки до ігрової діяльності, але не до навчальної. Діти легко включаються в нові види діяльності, проте в ситуації невдачі чи появи труднощів вони швидко втрачають інтерес. Діти не прагнуть займати лідируючі позиції. Під час самостійної діяльності вони періодично захоплюються роботою, яку виконують, проте працюють в основному одноманітно. Знаючи правильну відповідь, такі діти не говорять її з власної ініціативи.

Високий рівень розвитку пізнавальної сфери – 32,8% дітей. Вони мають достатній запас знань про оточуючий світ, вміють оперувати цими знаннями для вирішення різноманітних задач, їх рівень мисленнєвої діяльності забезпечує засвоєння нових знань, діти мають достатній словниковий запас, сформовані сенсорні навички, стійку увагу та високий рівень пам'яті. Їм притаманне бажання з'ясувати будову та призначення предмета, вони із задоволенням відгукуються на пропозицію відшукати інший варіант для вирішення того чи іншого завдання. Діти прагнуть бути першими, займати лідируючі позиції, виконувати самостійно завдання.

3) З метою розвитку пізнавальних здібностей, навичок навчання, сприяння формування пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, формуванню їх адекватної самооцінки на основі реальних досягнень було створено корекційно-розвивальну програму, яка складалася з 10 занять та передбачала проведення 2 занять на тиждень тривалість 30-35 годин.

Повторні результати діагностики продемонстрували, що багаточисельної групою продіагностованих дітей після проведеної корекційно-розвиткової програми стали діти із високим рівнем пізнавальної сфери. Це свідчить про те, що цілеспрямована та систематична робота сприяє розвитку пізнавальної сфери дітей дошкільного віку. Також було виявлено незначну групу дітей з низькими та середніми показниками. Це можна пояснити індивідуальними особливостями цих дітей та потребою в продовженні корекційно-розвивальних занять з ними

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Артемова Л. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2016. №5. С. 6-7.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А. Богуш; авт. кол.: А. М. Богуш, Г. В. Беленька та ін. Київ, 2021. Вихователь-методист дошкільного закладу. 30 с.
3. Бандурка Г. М., В. О. Тюріна. Основи психології та педагогіки. М.: Фенікс, 2016. 256 с.
4. Белошистая А. В. Формування і розвиток математичних здібностей дошкільників: Запитання теорії та практики. К. : Вид.центр ВЛАДОС. 2013. 400 с.
5. Белова О. В. Роздуми перед школою. *Дошкільне виховання*. 2014. №8, С. 80-88.
6. Брежнева О. І. Формування пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. №2. С. 12-14.
7. Бріалко Т. Б. Особливості мислення старших дошкільників : навч. Посібник. Х. : Ранок, 2015. 160 с.
8. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник для студентів психологічних і педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. 2-ге вид. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
9. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Либідь, 2015. 400 с.
10. Гавриш Н.В. Організувати, але не обмежувати. *Дошкільне виховання*. 2016. №. 1 С.8-13.
11. Гарькавець О. М. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника під впливом інноваційних педагогічних технологій. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2021. № 45. С. 39-43.

12. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної діяльності дітей. *Початкова освіта*. 2014. № 37. С. 24-29.

13. Даниленко Н. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. *Управління школою*. 2016. № 22. С. 15-16.

14. Дейкіна А. Ю. Медіаосвіта і розвиток пізнавального інтересу дошкільника. Київ: 2017. 623 с.

15. Дорошенко С. І., Вашуленко М. С., Мельничайко О. І. Методики дошкільного виховання: навчальний посібник. Київ, 2015. 464 с.

16. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

17. Жейнова С. Проблема розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. С. 100-106.

18. Карук І. В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності. URL: <https://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/3465/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D0%BF%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B2%20%D1%83%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B2%D1%96%D0%BA%D1%83%20%20%D0%B2%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%96%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

19. Кирилюк Л. А. Особливості розвитку сенсорно-перцептивної сфери дошкільників в нормі та при розумовій відсталості. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2016. № 15. С. 260-263.

20. Кіт Г. Г. Формування дослідницьких умінь як складової сенсорно-пізнавальної компетентності дітей дошкільного віку. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2014. С. 112–120.
21. Ковшар О. Формування пізнавальної активності дошкільників засобами ігрових технологій. *Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти (6-7 травня 2010 р.): матер. Всеукр.наук.-практ.конф.* Херсон, 2010. С.127-131.
22. Козлова С. А. Дошкільна педагогіка: посіб. Для студ.вузів, Харків, 2018. 198 с.
23. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ. *Вихователь методист дошкільного заклад.* 2017. № 10. С. 23-29.
24. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання.* 2016. № 11. С. 3-6.
25. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта.* 2019. № 3. С.25-39.
26. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля. навч. посібн. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 360 с.
27. Литвиненко І. Багатоканальна діяльність - засіб розвитку пізнавальної активності. *Дошкільне виховання.* 2016. № 4. С. 22-24.
28. Литвиненко І. С. Формування пізнавальної активності як засіб розвитку індивідуальності дошкільників. Миколаїв, 2022. 191 с.
29. Літіченко О. Д. Розвиток пізнавальної активності в ознайомленні дошкільників з навколишнім світом. *Педагогічні науки та освіта.* 2012. № 10. С. 110-117.
30. Лозова В. І. Пізнавальна активність дітей: (спецкурс із дидактики): навч. посібник для пед. ін-тів. Харків : Основа, 2012. 89 с.
31. Лохвицька Л. Формування пізнавальних інтересів у навчально–ігровому середовищі. *Дошкільне виховання.* 2014. №10. С. 8-10.
32. Лугіна Олена. Сутність розвитку навчально-пізнавальної діяльності дошкільника.

https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/37/visnuk_20.pdf

33. Лякішева А. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С.33-38.

34. Мардарова, І. К. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних технологій в організації пізнавальної діяльності старших дошкільників. Одеса, 2017. 239 с.

35. Мардарова І. К. Розвиток пізнавальної сфери дошкільників засобами комп'ютерних ігор. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4809/1/08march2015.pdf#page=198>.

36. Марусинець М. М. Розвиток пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. №11. С. 11-12.

37. Мухацька Б. Стимулювання пізнавальної активності дітей у дитячому садку: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня. докт. пед. наук: спец. 13.00.08. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 41 с.

38. Ніколенко Л. Т. Розвиток пізнавальної активності і самостійності дитини. *Початкова школа*. 2017. № 8. С. 28.

39. Пермінова Л. А., Рацкович Є. С. Педагогічні умови організації дитячого експериментування в дошкільному навчальному закладі: Методичний посібник. Херсон: видання МПП «Видавництво «ІТ», 2010. 160 с.

40. Пісоцька, Т. М. Розвиток пізнавальних процесів у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку засобами арт-терапії. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. 81 с.

41. Пшенична, Р. Особливості розвитку пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 226-229.

42. Савченко О. Ідеї В.Сухомлинського у просторі української освіти. *Початкова школа*, 2018. № 4, С.2.

43. Саражинська В. В. Розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського*

національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. № 3-4. С. 236-241.

44. Смольникова Г. Нові відкриття щодня: організація пізнавальної діяльності дітей. *Дошкільне виховання*. 2013. № 3. С. 6-11.

45. Стадник Г. А. Розвиток пізнавальної активності дошкільників в сім'ї. Київ : 2015. 124 с.

46. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально-методичний посібник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2017. 320 с.

47. Товт І.С., Чаюн Ю.С. Вплив інноваційних педагогічних технологій на розвиток пізнавальної сфери дошкільника. URL: <http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/4950/%20%20%20%20%20%20%20%202019.pdf?sequence=1#page=156>

48. Улькіна Т. В. Стан розвитку пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку у різному соціальному середовищі. *Збірник наукових праць НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2014. Вип. 24. С. 102-106.

49. Шапалова І. Використання ІКТ в початковій школі. *Початкова школа*. 2013. №1. С. 38-39.

50. Щербина О. Я. Розвиток пізнавального інтересу старших дошкільників засобом пізнавальної книги математичного змісту. Укладання пізнавальної книги математичного змісту. Кривий Ріг : КДПУ, 2021. 72 с.

